

YENİŞEHİRLİ AVNÎ BEYİN *ÂTEŞKEDE* MESNEVİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Lokman TURAN¹

ÖZET

Âteşkede, ateş ve ateşle ilgili kavramlar üzerine kurulmuş bir mesnevidir. Avnî Bey, kâinatın yaratılışını, vücut ve varlık problemlerini, dört unsurdan biri olan ateşle izah etmeye çalışır. Ateşe olumlu ve olumsuz pek çok anlam yükleyen şair, bu kelimeyi daha çok aşk ve tecelli anlamlarında kullanır. 249 beyitten ve dokuz kısa fasıldan meydana gelen *Âteşkede*'yi Avnî Bey, Şeyh Galib'in Hüsn ü Aşk'ına benzer bir tarzda yazmaya başlamış fakat tamamlayamamıştır. Eser, Avnî Beyin şairlik hakkındaki bazı düşüncelerini ihtiva etmesi ve Şem ü Pervane'lerden motifler taşıması bakımından da değerlidir. Bu çalışma *Âteşkede*'nin incelemesini ve tenkitli metnini ihtiva etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avnî (Yenişehirli), şiir, şair, mesnevi, ateş, vahdetivücut.

INVESTIGATION ON THE *ÂTEŞKEDE* MESNEVİ OF YENİŞEHİRLİ AVNÎ BEY

ABSTRACT

Âteşkede is a masnavi built on heat and concepts related to the heat. Avnî Bey has tried to explain the creation of the universe, the problems related to the existence with the heat which is one of the four elements. The author who ascribed many positive and negative meanings to the heat has used this word in the meaning of love and manifestation in general. *Ateşkede* made up of 249 couplets and 9 short chapters. He has written in the style of the Şeyh Galip's Hüsn ü Aşk. However, he had not completed. Work is important in both the author's some opinion upon the poetic and also carrying the trace of Şem ü Pervane. This study contains the analysis and edition critics of *Ateşkede*.

Key Words: Avnî (Larissa), poem, poet, masnavi, heat, vahdetivücut.

¹ Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü. lturandatauni.edu.tr.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Giriş

“Zemîn âteş zamân âteş bütün nakş u nigâr âteş”

Şeyh Galib

Ateş, insanlar için yaratmayı, bilim ve uygarlığı, aydınlığı ifade eder. Kadim felsefeye göre, kâinatı meydana getiren dört unsurdan biridir. Yunan felsefecilerden bir kısmı için belki de bu unsurlardan en önemlisi ve kâinatı meydana getiren aslî unsurdur. Kâinat, ateşten yaratılmıştır ve nihayet aslına rücu edecek ve ateşe dönüşecektir. Gaston Bachelard’a göre: “*Bütün olaylar arasında iki zıt değerlendirmeyi, iyi ile kötüyü kabul edebilen yalnız odur. Cennet’te parıldar. Cehennem’de yanar.*”²

Ateş yakmanın güç olması nedeniyle, onun sürekli yanar tutulması gerekmiş, bu sürekli yanan ateş, daha sonra kutsallaştırılmış ve ona dinî, dumanına da büyüyle ilgili bir nitelik kazandırmıştır. Konuyla ilgili araştırma yapan bazı uzmanlar, insanların ateşe tapma sebebini insanın güneşle olan münasebetiyle izah eder. Güneşte kötülükleri uzaklaştırıcı, sağlık ve canlılık verici, birçok hastalığı iyi edici nitelikler bulunması da ateşe tapma nedenleri arasında gösterilmiştir.³

Ateşle ilgili inanışlara dinlerde de rastlamak mümkündür. Yahudilik’te ağacın ortasında yanan ateş ile Hz. Musa’nın vahye mazhar olması arasında bir ilişki kurulur. Bu bakımdan Yahudi edebiyatında ateş, hem *tecelliyi* ifade etmek üzere, hem de olumlu ve yıkıcı bir güç olarak kullanılmaktadır.⁴ Aynı şekilde Hıristiyanlıkta da Musevilere benzer bir yaklaşım söz konusudur. İslâmiyet’te ise durum biraz farklıdır ve onu kutsallaştıran bir yaklaşım söz konusu değildir. Kur’an-ı Kerim’de ateş, ısıtma ve aydınlatmayı sağlayan ilahî bir nimet, aynı zamanda Allah’ın kudretini belgeleyen bir delildir. Onun yakması veya yakmaması Allah’ın dilemesine bağlıdır. Nitekim Allah’ın dilemesiyle Hz. İbrahim’i yakmamıştır ve şairler bu kıssaya divan edebiyatında sıkça telmihte bulunur. Şeytanın ateşten yaratılmış olması ve Hz. Âdem’e böhürlenmesi meselesi de ateşle ilişkili bir konu olarak değerlendirilebilir.

² Gaston Bachelard, *Ateşin Psikanalizi* (çev. Aytaç Yiğit), Bağlam Yay., İstanbul 1995, s. 13.

³ Orhan Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi Yay., İstanbul 1993, s. 61.

⁴ Hikmet Tanyu, “ateş maddesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* Yay., İstanbul, 1991, c. 4, s. 54.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

Tasavvufta da ateşle ilgili çeşitli anlatımlar ve tecrübeler mevcuttur. Seyyid Ahmed er-Rifaî'nin "Aşk ateştir" sözü, ayrıca Rifaî'lerin ateşi ağızlarına, ellerine almaları veya yanan fırının içine girmeleri gibi davranışları bunlardan birkaçıdır.⁵

Divan edebiyatında Hz. İbrahim ve Hz. Musa kıssalarına yapılan kimi telmihler; *şem* ve *pervane* kelimelerinin mazmunlaştırılması, Şeyh Gâlib ve Yenişehirli Avnî⁶ gibi şairlerin ateşe olan şiddetli ilgilerinden ötürü *od*, *ocak*, *nâr*, *âteş* kavramları üzerinde ayrıca durmayı gerektirir. Makalenin konusu bu olmamakla birlikte ateşle ilgili bazı hususiyetlere ayrıca dikkat çekilecektir.

Ateş ve Ateşkede Kavramları

Ateşle ilgili olarak Burhân-ı Katı'da: "Âteş: Türkîde od derler. Mebde-i anasırlerba'a'dır. Nur, revaç, revnak; gazap; canı hafif olmak; kadr ve itibar manalarına gelir. Pahalılık, narh ve si'r'in ağır ve gâli olmasından, şeci' ve bahadırdan; âşık, hararet ve hararet-i aşk ve şeytandan dahi kinaye olunur. Kimya fenninde kükürd-i ahmer murad olunur. Kuvvet-i hâzimeye dahi ateş denir"⁸, Kâmûs-ı Türkî'de: "...Farisî'si azer ve Türkçe'si od'dur. Odun vesaire yanmasından hâsıl olan hâl ve madde, ot, nar. Hararet, kızgınlık: ateş basdı; sıtmanın ateşi inmedi. Gazab, hiddet, şiddet. Hayvanın seriü'l-hareket ve pek canlı ve oynak olması. Esliha-i nâriyenin birden boşanması: nöbet ateşi, ateş talimi. Yangın, harik ateş almak tutuşmak ve birden bire hiddetlenmek"; Lügat-i Nâcî'de: "Türkçe'de mürâdifi mehcûr hükmünde bulunan od lafzıdır. Ateş gecesi: Hazret-i Yahya Aleyhisselamın zamân-ı vilâdetine müsâdîf olan Haziran'ın on yedinci

⁵ Tanyu, a.g.m. s. 55.

⁶ Yenişehirli Avnî Bey, H. 1242-1243/ M. 1826-1827'de Yunanistan'ın Yenişehir (Larissa)'de doğduğu tahmin edilmektedir. *Türkçe Divan'ı*, *Farsça Divan'ı*, *Mir'ât-i Cünûn* (tamamlanmamış) mesnevisi, *Âbnâme* adlı yarı manzum, yarı mensur bir istidanamesi; kendisine zararı olur düşüncesiyle yaktığı hicivlerini ihtiva eden Nihân-ı Kazâ adlı bir eseri, *Mesnevi tercümesi (tamamlanmamış)*, *Istilahat lügati*, Rumca'dan tercüme ettiği *İntak* adlı bir romanı, çeşitli şiir mecmuaları ve *Âteşkede* adlı (tamamlanmamış) mesnevisi bulunan Avnî Bey, H. 1301/ M. 1883'te İstanbul'da vefat etmiştir. (Lokman Turan, "Yenişehirli Avnî Beyin Mir'at-i Cünûn'u", *Turkish Studies*, V. 3/2 Spring, 2008, s. 681.)

⁷ "Anasırlerbaa: İlkçağ Yunan, Ortaçağ İslâm ve Hristiyan Felsefesinde tabii varlıkların ilkesi sayılan dört madde. Anasırlerbaa, dört unsur demek olup klasik felsefede toprak, su, hava ve ateşten ibarettir...Bunlardan mutlak ağır olan unsur (toprak) aşağıya doğru, mutlak hafif olan (ateş) yukarıya doğru, izafi ağırlık ve hafifliğe sahip bulunan diğer ikisi ise bunların arasında hareket ederler." H. Bekir Karlığa, "anâsır-ı erbaa maddesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, c. 3, s. 150-151.

⁸ Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Katı*, (hzl. Mürsel Öztürk, Derya Örs), Ank. 2000, s. 28.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

gecesi. Hıristiyanlar bu gece ateş yakarlar: Leyletül-vukûd' şeklinde bilgiler verilir.

Ateşkede ise: “*Ateşe tapanların, Mecûsîlerin ibadethanesi*”⁹ dir. Eski İran’da, içinde kutsal ateşin yandığı *ateşkede* denilen tapınaklar vardı. Daha sonra birçok ülkeye yayılan bu *ateşkedelerin*, birkaç basamakla çıkılan ve ortasında gün ışığı sızmayan bir ateşliği bulunurdu. Buradaki görevli rahipler ateşin sönmemesine dikkat ederlerdi. *Ateşkeden* evlere alınan ateş de artık söndürülemezdi. Zerdüş’ten sonra rahipler, dinî temizlik idealini ateşle sembolleştirdiler.¹⁰

Mitolojide Ateş

Batı mitolojisine göre *Zeus*, insanları cezalandırmak için onlardan ateşi almış, ancak “*insanlara gökyüzünün ateşini, bir başka deyişle esini getiren*”¹¹ *Prometheus* onu çalıp insanlara geri vermiş ve bu yüzden ateş kahramanı olarak tanınmıştır. *Prometheus*, tanrısal düzene karşı çıkmış, insanlara ateşi (yaratıcılığı, bilimi, uygarlığı) vermekle bu düzeni değiştirmeyi başarmıştır.¹²

Eski Yunan düşünürlerinden *Heraklitos*, ateşi maddenin temel unsuru olarak görmüştür. *Heraklitos*, panteist bir anlayışla her şeyin menşeinin ateş olduğunu ileri sürmüş ve *bir kader olarak yine onların ateşe dönüşeceklerini* söylemiştir. *Empedokles*¹³, ateşin maddenin dört unsurundan biri ve bu unsurlardan en önemlisi olduğunu iddia etmiştir.¹⁴ Yunanlılar, *Hephaistos*¹⁵, ta ateşin faydasını dile getirdiler,

⁹ Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1992, s. 45.

¹⁰ Tanyu, a.g.m., s. 53.

¹¹ Yves Bonnefoy, *Mitolojiler Sözlüğü*, (Tercüme: Levent Yılmaz), Dost Kitabevi Yay., Ankara, 2000, c. 1, s. 102.

¹² Daha geniş bilgi için bk. "<http://tr.wikipedia.org/wiki/Prometheus>". (Son Erişim Tarihi: 17.08.2008).

¹³ Yunan filozofu. Agrigento'da doğan Empedokles siyaset adamı, kanun yapıcısı, şair, hekim ve müneccim idi. Empedokles, Aristoteles'e göre retorik'in yaratıcısıdır. Herakleitos'tan, Parmenides'ten ve Pythagoras'dan yararlanmakla birlikte eklektik bir filozof olan Empedokles'in kendine özgü olan dört unsur teorisi modern kimya çağına kadar sürer. Bu teoriye göre dört unsur, su, hava, ateş ve toprak'tır. Bu bileşim sürekli. Empedokles, hem Parmenides'e hem de Herakleitos'a hak verir. Ona göre hiç bir şeyin başlamadığını ve bitmediğini söyleyen Parmenides haklıdır; çünkü unsurlar, sürekli olarak aynı kalır. Her şeyin sürekli olarak değiştiğini öne süren Herakleitos da haklıdır; çünkü, unsurların meydana getirdiği bileşimler, bir an bile birbirleri ile özdeş değildir. "<http://sozluk.sourtimes.org/show.asp?t=empedokles>" (Son Erişim Tarihi: 17.08.2008).

¹⁴ Tanyu, a.g.m. s. 53.

¹⁵ Hephaistos: Yunan mitolojisinde, Zeus ve Hera'nın oğlu ve Aphrodite ve Kharis'in eşidir. Ateş ve volkanların tanrısı idi. Tanrılar ve kahramanlar için demircilik, zanaat ile uğraşarak silah ve zırh üretti. Latince Vulcan da denen Hephaistos, zanaatkârlar

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

Prometheus'de ateşten yararlanma sanatını ortaya koydular, *Hestia*¹⁶'da ise kutsal alevi tanrılaştırdılar.

*Zerdüş*¹⁷, aslında ateşe tapma kültürünü yasaklamış fakat sonraki zamanlarda bu inanış tekrar ortaya çıkmıştır. Temizleyici sayılan ateş, *Ahura Mazda*¹⁸'nın oğlu olup *Zerdüş* ondan meydana gelmiştir. Ateş, özellikle Hint-İranlılar arasında bir anlamda şimşek, bir başka anlamda kutsal alev, insan ile gök arasında bir köprü olarak görülürdü.¹⁹

Türk mitolojisinde ateş, tanrı değildir fakat kurbanları göğe ileten bir köprüdür. Türk mitolojisinde geçen “*ateş kuşları*”; “*ateş dağı*”, “*ateş denizi*” ve “*ateş ırmağı*” ifadelerini dış tesirli motifler olarak değerlendiren Bahaeddin Ögel, *Korbolko* adlı bir kuşun insanlara ateşin nasıl yakılacağını öğrettiği şeklindeki yaklaşımın “*ateş kuşları*”yla ilgili olduğunu²⁰; “*ateş dağı*”nın Anadolu’da daha çok volkanlar için söylendiğini; “*ateş denizi*”nin Gök-deniz ile Ak-

tarafından Athena ile birlikte mesleklerin piri ve koruyucusu olarak kabul edilen bir ateş tanrısıdır. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Hephaistos> (Son Erişim Tarihi: 17.08.2008).

¹⁶ Hestia: *Rhea* ile *Kronos*'un kızı olan Hestia, *Zeus*'un en büyük kız kardeşidir. *Olemp*'deki tanrıların en kibarı olarak bilinen Hestia, aile tanrıçasıdır, bu yüzden de günlük ev hayatında önemli bir yere sahiptir. Hiçbir mitolojik anlatımda yer almadığı gibi, *Antik Yunan*'da ona adanan tapınakları da olmamıştır. Ama, *Olemp*'de yanan kutsal ateş ve dünyadaki yanan her ocak onun kutsal mekanı sayılır. “<http://tr.wikipedia.org/wiki/Hestia>” (Son Erişim Tarihi: 17.08.2008).

Hestia aynı zamanda “metropolis”i simgelerdi. Bu nedendir ki *kolonilerde* kurulan yeni şehirlere metropolide yanan ateşten getirilir, böylece metropolisin bir parçası koloni şehirlerinde yanmaya devam eder.

¹⁷ *Zerdüş* (*Avesta dilinde: Zarathustra*, *Farsça: Zartost*) *Zerdüştlük* dininin kurucusu. Diğer bir adı da *Mazdaizm* olarak geçer. Zerdüşçülük Sasani İmparatorluğunun resmi diniydi ve bölgede önemli bir rol oynamaktaydı. Zerdüş genellikle tarihi bir figür olarak kabul edilmekle birlikte yaşadığı dönem hakkında genel bir ortak kabul yoktur. Bazı bilgiler yaklaşık olarak MÖ 1200 yıllarında yaşadığını tahmin etmekteyken diğerleri onu MÖ 18. yüzyıl ile 6. yüzyıl arasındaki bir tarihe yerleştirmektedirler.

“<http://tr.wikipedia.org/wiki/Zerd%C3%BC%C5%9F>” (Son Erişim Tarihi: 17.08.2008).

¹⁸ *Ahura mazda* (*Pehlevice* : Ohrmazd, *Farsça* Ahura Mazda, bilginin Efendisi) eski *İran* dini *Zerdüşçülüğün*, kötülük ilkesi ya da Tanrısı olan *Ehrimen*'le sürekli bir mücadele, ya da savaş hali içinde olmakla birlikte, Zerdüşçü iyimserliğin bir ifadesi olarak, sonunda mutlak bir zafer kazanacak olan baştanrısı, iyilik ilkesi. “http://tr.wikipedia.org/wiki/Ahura_mazda” (Son Erişim Tarihi: 17.08.2008).

¹⁹ Tanyu, a.g.m., s. 53.

²⁰ Bachelard, Frazer'in “*Ateşin Kökeni Üstüne Mitoslar*” başlıklı kitabından hareketle çeşitli ilkel kabilelerde ateşin yaratıcısının çok defa küçük bir kuş olduğunu söyler: “Vaktiyle sağır engerek, bedeninin içinde barındırdığı ateşin tek sahibiymiş. Bütün kuşlar onu ele geçirmeyi boşuna denemişler, ta ki küçük şahin çıkagelip öylesine güldürücü şakalar yapınca, engerek de ciddiyetini koruyamayıp gülmeye başlayınca kadar. O zaman ateş ondan kaçarak ortak malları olmuş.” Bachelard, a.g.e., s. 37.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

denizin ötesinde bulunduğunu ifade eder. Ona göre “ateş ırmağı” da, yine *ateş denizi* içinde veya yanında değerlendirilmelidir.²¹

Divan Şiirinde Ateş

Divan şiirinde *od, nâr, nâr-ı tâbende* gibi çeşitli eş anlamlıları bulunan *ateş*, çeşitli yönleriyle şiire konu edilir. Sevgiliye duyulan özlem, âşık için bir ateştir ve bu ateş âşığı yakar. Âşığın gönlündeki ateşi söndürmesi için ağlaması gerekir. Ama ateş asla sönmez. Ateş bazen mum ile birlikte kullanılır ve şairin aşk ateşiyle içinin yanması hâli, mumun erimesine benzetilir. Sevgilinin yanağı ve dudağı renk bakımından ateşe benzetilir. Ateş anasırıerbaadan olan su, hava, toprakla birlikte anıldığında tenasüp sanatının güzel bir örneğini de teşkil eder. Ayrıca, Hz. İbrahim’in ateşe atılması ve ateşin güle dönüşmesi de divan şiirinde anlatılan hususlar arasındadır. Semender²²-ateş ilişkisi de divan şiirinde işlenen konulardandır. Böylece âşık, aşk ateşinde yanmadan yürüyen semendere benzetilir. Ateşbazlar ve ejderhalar da ağızlarından ateş fişkırtırlar.²³

Klasik edebiyatda ateşle ilgili olarak üzerinde durulması gereken konulardan biri de *şem* ve *pervane* arasındaki ilişkinin allegorik bir tarzda anlatıldığı “*Şem ü Pervane*”lerdir. Hakiki âşığın sembolü olan *pervane*, ateşe âşıktır. *Pervane*, ateşe ulaşıncaya kadar kanat çırpıp, erişince de yanıp kül olur. Buradaki kül oluş, bedenendir. Ruhun âşık yücelmiş ve beden yükünden arınmıştır. Âşık da aşk ateşinde *pervane* gibi yanar, âşığın fena mertebesine ulaşabilmesi için kendisini aşk ateşinde feda etmesi gerekir.²⁴

Tasavvuf edebiyatında ateş, temizleyiciliği ve yakıcılığıyla şiire konu edilir. Ateşe ait bu iki özellik sayesinde ateş ve aşk arasında ilişki kurulur. Aşk ateşi masıvayı yok eder. Vahdete ulaşmanın yolu da masıvayı yok etmektir. Bu ateşte yanan, ölüm ve cehennem

²¹ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Türk Tarih Kurumu Yay., 1995, Ankara, c. II., s. 495.

²² Su kertenkelesi denilen bir nevi hayvandır. Cisminin iki tarafında su ifraz eden kesesi bulunan bu hayvan kıvılcımlı kül üstünde yürüyeceği tarafları sulayarak geçtiğinden yanmazmış. Semender keler cinsinden bir kumluk hayvanıdır. Kaypak semender suda olur. Gayet soğuk bir hayvan olduğundan kudemadan biri ateşe girse söndürür diye tezyif etmiş, halk ateşte gezer diye anlamış. (daha geniş bilgi için bk. Onay, s. 369.)

²³ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 56-57.

²⁴ Kaplan Üstüner, *Divan Şiirinde Tasavvuf*, Birleşik Yay., Ankara, 2007, s. 113.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

korkusunu üzerinden atar. Aşk ateşi âşığı zulmetten kurtarır, onun nurla dolmasını sağlar.²⁵

Divan şiirinde *aşk*, yakıcı özelliği sebebiyle *ateş* olarak telakki edilmiş ve kendini bu ateşe atanlar da deli kabul edilmiştir. Ancak Fuzulî, bu ateşe yananların cehennem ateşinden azat olacaklarını, çünkü bir kez yananları bir daha yakmanın mümkün olmadığını söyler.²⁶

Fuzulî gibi Muhibbî de bu ateşin farklı bir özelliğe sahip olduğunu düşünür. Ona göre bu ateşe yananlar kin ve hileden arınırlar. Muhibbî aşkı bağrında saklamak istediğini, ancak *aşk*, *ateş* olduğu için bunun mümkün olmadığını söyler.²⁷

Aşkın yürekte yanan bir ateş olduğunu ve bunu saklamanın mümkün olmadığını söyleyen Hayâlî, sevgilisinin aşkının gönlünde yanan bir ateş olduğunu ispatlama düşüncesiyle, gönlündeki gam alevi ve vücudundaki fitil konulmuş yaralarını, zahîrî ve batînî deliller olarak sunar.²⁸

Yahya Bey, *aşk* ateşinin gönülde gizlenemeyeceği gibi, yüreğinin derinliklerinden *ah* ettikçe *bela* dumanının yükseldiğini söyler.²⁹

Divan şiirinde ismi *ateşle* özdeşleşmiş olan şair şüphesiz Şeyh Gâlib'dir. Sezai Karakoç'un "*Dumanlar içinde/Alevler içinde bir Şeyh Gâlib*"³⁰ ifadeleriyle andığı Gâlib, bir *aşk* ve *ateş* şairidir.³¹

Pervin Çapan'a göre, İlahî *aşk* anlayışını *aşk*, *ateş* ve *âh* ekseninde şekillendiren Gâlib, *şem* ve *pervane* arasındaki ilişkiyi İlahî *aşk* çerçevesinde değerlendirir ve kendisini vahdete ulaşma konusundaki yaklaşımından ötürü *pervaneye* benzetir. Gâlib'in lügatinde *ateş* aşkı, *ateş-bâz* ise İlahî aşka giden sâlikin mürşidini sembolize eder. Bu mürşit, Hz. Mevlana'dır. Çapan, Gâlib'in

²⁵ Süleyman Solmaz, *Erzurumlu İbrahim Hakkı Divanı'nda Aşk*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1986, s. 43.

²⁶ Abdulhakim Koçin, "Divan Şiirinde Şairlerin Aşka Yaklaşımları", *Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Ekim 2003, C. 11 No: 2, s. 409-410.

²⁷ Koçin, a.g.m., s. 410.

²⁸ Koçin, a.g.m., s. 409-410.

²⁹ Koçin, a.g.m., s. 409-410.

³⁰ Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, Diriliş Yay., İstanbul 2004, s. 415.

³¹ Ahmet Arı, Divanı'ndan hareketle Gâlib'in şiir lügatinden *aşk* ve *ateşle* ilgili kavramları tespit ve tasnif eder. (bk. Ahmet Arı, *Galib Dede'nin Aşk Ateşi*, Profil Yay., İstanbul 2008, s.109-181.)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

şiiirlerinde, *âteş-hâne* terkiibinin gül bahçesi ve gönüü karşıladığını, sadece bir beyitte *Mecûsî* tapınağı olarak geçtiğini belirtir.³²

Hz. Musa ve Hz. İbrahım kıssalarını da aşkla ilişkilendiren Gâlib, aşk ateşine düşenlerin Mansur gibi bedel ödediklerini ve darağacının kendisi için *Tur Dağı*'ndaki ağaç kabilinden olduğunu söyler. Gâlib, bir beyitte "*Halîl-i âteş*" terkiibini kullanarak Hz. İbrahım kıssasına telmihte bulunur. Mitolojik unsurlardan biri olan semenderle ilgili olarak şair, İlahî aşka talip olan âşığın semender gibi ateşe dayanıklı olması gerektiğini ifade eder.³³

Gâlib, *dudak* kelimesini *vahdet* anlamında kullandığı bir beyitte kesretten vahdete giden yolu işaret eder. Yine Galib'in şiiirinde *yanak*, ateşle birlikte kullanılır ve rengi bakımından ateşe benzetilir. Gâlib'in gazellerinde *göz*, ateşin yakıldığı *ocağa* ve *göz yaşı* ateş parçasına benzetilir.³⁴

Gül bahçesini, İlahî tecellinin merkezi olan kalbe benzeten Gâlib, gül bahçesindeki gülleri de kesrete benzetir. Güller renkleri itibarıyla ateşe benzetilir.³⁵

Gâlib, sözün gücünü ve tesirini anlatmak için söz ve ateş arasında ilişki kurar. Çapan, Gâlib'in bir beytinde kendisine seslenerek, kâğıt üzerinde hızla ilerleyen kaleminin, sürtünmeden dolayı kâğıdı tutuşturduğunu, bu yüzden kalemde çıkan herşeyin ateş kesildiğini söylediğini belirtir. Gâlib'e göre, şiiir söylemek şairi ateşlere düşürür.³⁶

Hüsn ü Aşk ve Âteşkede Münasebeti

Âteşkede'nin müstensihlerinden Suud el-Mevlevî³⁷, eserin başında: "*Nâ-tamâm bir meşnevî-i ğarrâdur ki Şeyh Gâlib'in (Hüsn ü Aşk) 'ımı ta'kıben yazılmışdur*"³⁸ demek suretiyle *Âteşkede*'nin *Hüsn ü Aşk*'a benzer bir tarzda yazılmaya başlandığını ancak tamamlanmadığını ifade eder.

³² Pervin Çapan, "Şeyh Gâlib'de Ateş İmajına Dair", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, KOCAV İstanbul 2005, S.12, s. 145-146.

³³ Çapan, a.g.m., s. 151-152.

³⁴ Çapan, a.g.m., s. 154-155.

³⁵ Çapan, a.g.m., s. 159-160.

³⁶ Çapan, a.g.m., s. 162-163.

³⁷ 1882 (H. 1299)'de İstanbul'da doğdu. Arapça ve Farsça bilen Suud el-Mevlevi (Yavı), anne tarafından Şeyhülislam Ebussuud Efendinin torunudur. 1930'da Fatih'te Millet kütüphanesine memurluk yaparken vefat etmiştir. (Daha geniş bilgi için bk. İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, Dergah Yayınları, İstanbul 1988, s. 1749).

³⁸ *Külliyât-ı Dîvân-ı Avnî*, Süleymaniye Ktp. 4356, v. 195b.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Hüsn ü Aşk'ta “ateş” kelimesi eş anlamlıları ve çağrışımları düşünülmeksizin 75 kere kullanılmıştır.³⁹ Ayrıca “*Resîden-i râh-ı û be deryâ-yı âteş*”⁴⁰ (Aşk'ın Yolunun Ateş Denizine Uğraması) (1549-1563. beyitler) ve “*Sîfat-ı an-âteş*”⁴¹ (Ateşe Dair) (1588-1603. beyitler) başlıklı iki bölüm doğrudan ateşle ilgili kılınmıştır. Bu bölümlerden birincisinde, *Aşk*'ın *deryâ-yı âteş*'e geldiği anlatılır. *Ateş denizinde* sadece *mumdan gemiler* ve ateşin kendilerine zarar vermediği acımasız *devler* vardır. Buradan tılsımlı hediyeleri ve *Gayret* vasıtasıyla kurtulan *Aşk*, yola devam eder ve Çin ülkesine varır. “*Sîfat-ı an-âteş*” adlı ikinci bölümde ise Galip, ateşi tanımlar ve *gam-ateş*; *ateş-cehennem*; *ateş-tufân*; *ateş-bela*; *fena (yokluk)-ateş*; *ateş-semender* arasında ilişkiler kurar.

Hüsn ü Aşk'ta, *Aşk*, *Hüsn*'e kavuşabilmek için *Kimya*'yı bulmak üzere büyük bir yolculuğa çıkar. Mesnevi'nin “*Sîfat-ı An Âteş*” (Ateşin Tanımı) faslında *Aşk*'ın yoldaşı olan *Gayret* ateşle ilgili şu iki beyti söyler:

Gayret dedi Aşk'a yakma cânın
Bu âteşidir o kîmyânın

Mânend-i ukâb eyle pervâz
Ol *pûta-i imtihânda* mümtâz (HA/1596-1597)

İskender Pala, *şairlerin, “sevgilinin vuslatı ve saba yeli için kimyâ tabirini kullandıklarını”*⁴² söyler. Buna göre yukarıdaki beyitte geçen *ateş*, sevgiliye kavuşmak için *Aşk*'ın içine düştüğü bir “*pûta-i imtihan*”⁴³ dır.

Yukarıda ifade edilen hususlardan hareketle Avnî Beyin *Âteşkede* adlı mesnevisiyle *Hüsn ü Aşk* arasında çeşitli müştereklikler olduğunu söylemek mümkündür. Her iki eser de aruzun “*Mef'ûlû Mef'â'ilün Fa'ülün*” kalıbında yazılmıştır. Ateş kavramının, iki eserde de müşterek kullanımları vardır. Ateşin, *gam*, *bela*, *deniz*, *tufân*, *semenderle ilişkilendirilmesi* bu müşterekliklerden biridir. Her iki

³⁹ Hüsn ü Aşk'ta ateş ve çağrışımlarıyla ilgili geçen kelimeler ve kelime sayıları: âb: 25, âh: 81, dūd: 9, dūzah/cehennem: 16, fânūs: 4, hâk: 25, hevâ: 20, hurşîd/mihr: 61, ışık: 1, şu'le: 35, kebâb: 5, mûm/şem': 19, nâr: 11, nûr: 35, ocağ: 2, pertev: 4, pervâne: 12, semender: 1, sūz: 20, çerâğ: 12, şerâre: 9, tâb: 92, tecelli: 4, Tûr: 7, yak: 10.

⁴⁰ Şeyh Galib, *Hüsn ü Aşk*, (hzl. Muhammet Nur Doğan), Ötüken Yay., İstanbul, 2002, s. 316.

⁴¹ Şeyh Galib, a.g.e., s. 322.

⁴² Pala, a.g.e., s. 301.

⁴³ Avnî Beyin *Ateşkede*'sinde de bu ifade geçmektedir:

Dil pûta-i imtihan düşdi
Âteş gibi bir mekâna düşdi (52. beyit)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

eserde de ateş “*pûta-i imtihan*”dır. Hüsn ü Aşk’ta baş kahraman *Aşk, Âteşkede*’de *Pervane*’dir. *Gayret* iki eserde de ortak karakterdir. “*Cünûn*” her iki eserde de *üstâtır*. Hüsn ü Aşk’ta “*Der Sıfat-ı Şeb ve Şiddet-i Şitâ*”⁴⁴, *Âteşkede*’de “*Zuhûr-ı şeb*”; Hüsn ü Aşk’ta “*Der Sıfat-ı Gayret Ki Lâlâ-yı Aşk Bûd*”; *Âteşkede*’de “*Zuhûr-ı Gayret ü şifât-ı û*” fasılları vardır.

Aşağıdaki örneklerden hareketle, *Âteşkede*’de tercih edilen *ses, kelime* ve *terkipler* itibarıyla da Avnî Beyin, Gâlib’i takip ettiğini söylemek mümkündür. Bu benzerlikler, dört grupta gösterilmiştir:

a. *Cünun*. pîr-i ta’lîm, şeyh-i kâmil (HA)⁴⁵; Üstâd-ı mükerrerem (A)⁴⁶

Hüsn ü Aşk’ta:

Hep dersleri rızâ vü teslîm
Mollâ-yı Cünûn pîr-i ta’lîm

Ammâ ne *Cünûn şeyh-i kâmil*
Müftî-i müdebbirân-ı âkil (HA 357-358)

Âteşkede’de:

Üstâd-ı mükerrerem Cünûn’dur
Âteş gibi pîr-i zü-fünûndur (193)

b. *Nik ü bed, cân* (HA, A)

Hüsn ü Aşk’ta:

Nik ü bed edelim ferâmûş
Cân ile helâk ola hem-âgûş (HA 1544)

Âteşkede’de:

Fikrümdeki⁴⁷ *nîk ü bed* tutuşsun
Cân u dil ü kâlbüd tutuşsun (89)

c. *şeb, âftâb ü mehtâb, kirm-i şeb-tâb*(HA); *şeb, kirm-i şeb-tâb, mehtâb* (A)

Hüsn ü Aşk’ta:

Berk urdı o *şeb*-çerâğ-ı nâ-yâb
Mahv oldı hep *âftâb ü mehtâb*
Bir hirmen idi nücûm-ı pür-tâb
Hurşîd ü meh anda *kirm-i şeb-tâb* (HA 62-63)

⁴⁴ Şeyh Gâlib, a.g.e., s. 270; “*Gece ve Kışın Şiddeti Hakkında*”

⁴⁵ Hüsn ü Aşk.

⁴⁶ *Âteşkede*.

⁴⁷ fikrümdeki: sinemdeki S

Âteşkede'de:

Ne *şeb*-pere var ne *kirm-i şeb-tâb*
Ne pertev-i *kevkeb* ü ne *mehtâb* (206)

d. âteş, pûta-i imtihân (HA); pûta-i imtiḥan, âteş (A)

Hüsn ü Aşk'ta:

Gayret dedi Aşk'a yakma cânın
Bu *âteş*idir o kîmyânın
Mânend-i ukâb eyle pervâz
Ol *pûta-i imtiḥanda* mümtâz (HA 1596-1597)

Âteşkede'de:

Dil *pûta-i imtiḥane* düşdi
Âteş gibi bir mekâna düşdi (52)

Gâlib Divanı'nda geçen "*Zemîn âteş zamân âteş bütün nakş u nigâr âteş*" mısraı, tasavvufî inanıştaki "*tecellî*" kavramıyla izah edilebilir. Buna göre, kâinat yekpare bir *tecellidir*.⁴⁸ "*Âteş*" redifli gazeldeki:

Gül âteş gülbün *âteş gülşen* *âteş cûybâr âteş*
Semender-tıynetân-ı aşka besdir *lâle-zâr âteş*⁴⁹ (G 139)

beytiyle, *Âteşkede*'de geçen:

Gül âteş ü *lâle-zâr âteş*
Gül-şende yanar *hezâr-âteş* (142)

ve

Fikr ü suḥan u zebânum *âteş*
Çeşm ü leb ü cism ü cânım *âteş* (51)

beyitleri arasındaki benzerliği de ayrıca ifade etmek gerekir.

Y. Avni Beyin *Âteşkede*'si

Avnî Beyin, *Hüsn ü Aşk*'a nazire olarak vücuda getirmeğe başladığı fakat ikmal edemediği⁵⁰ *Âteşkede*, Türk Edebiyatı'nda ateş ve ateşle ilgili kavramlar⁵¹ üzerine kurulan ilk ve tek mesnevidir.

⁴⁸ Çapan, a.g.m., s. 162-163.

⁴⁹ *Şeyh Gâlib Dîvanı*, hzl. Muhsin Kalkışım, Akçağ Yay., Ankara, 1994, s. 328.

⁵⁰ Saadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, Sühulet Kütüphanesi Yay., İstanbul, 1927, c.2, s. 586.

⁵¹ Ahmet Atillâ Şentürk, Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi* (Üniversiteler İçin), Dergâh Yay., İstanbul, 2004, s. 476.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

Aruzun “*Mef’ûlü Mefâ’ilün Fa’ûlün*” vezninde yazılan mesnevîde müstakil olarak tevhit, münacat, naat ve hatime fasılları mevcut değildir. Bununla birlikte tevhit (01-17. beyitler); naat (18-78. beyitler); münacat (79-102. beyitler) ve *sebeb-i telif* (103-112. beyitler) tarzında değerlendirilebilecek beyitlerin bulunduğu ilk fasılda şair,

İnşâda görünce istihâle
 Ateş-kede yapdum ehl-i hâle
 Pervânelere çerâğ yakdum
 Dîvânelere ocağ yakdum
 Ser-mâyesi nûr u nârdur hep
 Ateş-kededür didümse enseb (103-105)

demek suretiyle eserin ismini belirtir ve mahiyeti hakkında çeşitli bilgiler verir. Kendisini efsanevi bir kuş olan “*kaknüs*”⁵²e benzeten şair, bu fasılda eserin mahiyetiyle ilgili olarak, “*hasret kıvılcımıyla alevlenen bu ateşin kendisini yaktığını, sözlerinin kendisini tutuşturduğunu ve gözlerinden ateş fişkırdığını*”⁵³ söyler.

Mesnevî’nin “*Ahvâl-i nâr-ı mecâz*” (Mecaz nârının hâlleri) faslında şairin ateş kavramına dinî ve tasavvufî pek çok anlam yüklediği söylenebilir. Kanaatimizce Avnî Bey ateş mecazını oluştururken Kur’an-ı Kerim’i ve özellikle Nur Suresi’nin 35. ayetini ciddi bir şekilde etüt etmiştir. Bilindiği gibi Nur Suresi’nin 35. ayeti, sembolik anlatım en güzel örneklerinden biridir. Kuran’da, edebî sanatlardan hakikat, mecaz, kinaye, temsil, teşbih, istiare ve sembolik anlatım çeşitlerine gerektiği ölçüde yer verilir. Kuran-ı Kerim’de müteşabihat olarak adlandırılan bazı temsil ve teşbihlerin, sembolik anlatımların bulunma nedeni, ifade edilmesi mümkün olmayan derin, ince ve soyut manaları idraklere yaklaştırmak ve farklı anlayışlara sahip insanların kendi idrak derecelerine göre bir anlam çıkarmalarına imkân tanımaktır.⁵⁴

⁵² Kaknüs: Doğu mitolojisinde, gagasında üç yüz altmış delik bulunan ve bu deliklerden değişik sesler çıkan, tüyleri renkli bir kuştur. Diğer kuşlar bu sesleri duyunca ona doğru yaklaşır ve *kaknusa* yem olurlar. Ömrü bir yıl olan bu kuş, ölümü yaklaşınca otlardan bir yuva yapar ve orada öter, bir süre sonra da kanatlarını hızla çırparak çıkardığı kıvılcımlarla bu yuvanın yanmasını sağlar ve yuvasıyla birlikte yanarak ölmüş. Külünden meydana gelen yumurtadan da yavrusu çıkarmış. (bk. Pala, *a.g.e.*, s. 307)

⁵³ Avnî Beyin, gözden ateş fişkırması benzetmesinde Gâlib’in göz ve göz yaşı arasında kurduğu ilişkiden izler vardır. Çünkü Gâlib, gözü ocağa, göz yaşını da ateş parçasına benzetmektedir. (bkz. Çapan, *a.g.m.*, s. 158)

⁵⁴ M. Zeki Duman, “Nur Suresinin 35. Ayetini Tefsir ve Te’vili Bağlamında Allah’ın İnsana Dört Hidayeti: Fitrî Din, Akıl, Peygamber ve Kitap,” *Usul İslâm Araştırmaları Dergisi*, Sakarya, Sayı 3, yıl: 2005, s. 9.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/4 Summer 2008*

“Allah göklerin ve yerin nurudur; O’nun nuru, içinde lamba /kandil bulunan duvardaki bir mişkât/lambalık gibidir. Işık /alev bir cam/şişe içindedir; şişe ise, incimsi/inci cinsinden bir yıldız gibidir! Fitildeki alev, doğusu ve batısı olmayan mübarek bir zeytin ağacından elde edilen yağ ile yakılıp beslenmektedir. Yağ ise, ateş değmese de neredeyse kendisi etrafı aydınlatacak parlaklıktadır! Nur üstüne nur... Allah, dilediği kimseyi nuruna kavuşturur. Allah, insanlar için böyle misaller verir! Allah her şeyi bilir...”(Nur, 24/35)

Zeki Duman bu ayetin yorumunu çeşitli kaynaklara dayanarak şu şekilde yapar: “Allah göklerin ve yerin nurudur. Çünkü var olan her şeyi yokluktan varlığa çıkararak Allah’tır. Gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı koyan da O’dur. Ayetteki, “Gökler ve yer”den maksat, farklı yapıları, nitelikleri ve fonksiyonlarıyla evrende mevcut olan varlıkların hepsidir. Kur’an’da bunun için *âlemler* tabiri kullanılmaktadır... Taberî, Zemahşerî, Razî, Ebu’s-Suud ve İsmail Hakkı Bursevî de bu ayette, yukarıda da geçtiği üzere, Allah’ın göklerin ve yerin nuru olarak isimlendirilmesini, yer ve gök ehlini, yani tüm âlemleri mutlak varlığıyla *ademiyetten varlığa* çıkarması, nuru ile *aydınlattması* ve *hidayete* erdirmesi olarak değerlendirmişlerdir. Allah gök ve yer ehline sırat-ı müstakim’i gösteren ve onlara hidayet edendir.”⁵⁵

Avnî Bey, bu ayetin yorumuna paralel olarak imkân âleminin yaratılmasını, varlığın *ademden vücuda* geçişini ateş mecazıyla izah eder:

Âteşle zühûra geldi imkân
Âteşle ta’ayyün itdi ekvân (114)

Burada *ateş* kelimesini şair, *aşk*, *nur* ve dolayısıyla *tecelli* anlamına gelecek şekilde kullanmış olmalıdır.⁵⁶ Dolayısıyla ayetin meali ve yorumuyla Avnî Beyin üstte verilen beyti arasında bir paralellikten söz etmek mümkündür. Bu bakış açısına göre, kâinat büyük bir tecelliden ibarettir⁵⁷:

Kâşâne-i ‘âlem âteş-istân
Eczâ-yı hâlîka nâr-ı süzân (148)

⁵⁵ Duman, s. 11.

⁵⁶ Nitekim şu beyitte Avnî Bey ateş yerine nur kelimesini kullanarak, neyi kastetmek istediğini bir başka beyitte de ifade etmiştir:

Âteşle görüldü âferîniş
Muhtâc o nûra nûr-bîniş (118. beyit)

⁵⁷ Kâinatın büyük bir tecelliden ibaret olması meselesi, vahdetivücut düşüncesinin ana konularından biridir. (Bu konuyla ilgili daha geniş bilgi için bk. Sadreddin Konevî, *en-Nusûs fî tahkîki Tavri’l-mahsûs* (Vahdet-i Vücûd ve Esasları), hzl. Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, 2008, s. 89.

“Allah yerlerin ve göklerin nurudur” ayetinde geçen “nur” kelimesini çeşitli yorumcular “hidayet verici” anlamında yorumlarlar.⁵⁸ Avnî Beyin, 115. beyitten hareketle *ateş* kelimesini, Nur Suresi’nin 35. ayetinin çeşitli yorumlarına paralel olarak “*tecelli*” manasında kullandığını söylemek de mümkündür:

Bî-âteş olan cemâda beñzer
Efsürde kalan remâda beñzer (115)

Nur suresi 35. ayetinin yorumlarında *tecelliyle kâinatın yaratıldığı* ve bu yaratma fiilinin Allah’ın İlahî tercihiyle bağlı olarak zuhur ettiği düşüncesine yer verilir. Yaratılmış olanların ateşle görüldüğünü ve insanların bu nura muhtaç olduğunu söyleyen Avnî Bey’de de, *tecelli* fiili *ateş* mecaziyla ifade olunur:

Hem şems ü kamer o nûra muhtâc
Hem nûr-ı başâr o nûra muhtâc (134)

Avnî Bey “*Ahvâl-i nâr-ı mecâz*”da ifade ettiği hususları *manaya tâlib* ve *mananın* izini süren *sâlik* e hitaben söylemiştir (122. beyit). Şair, *tâlib* ve *sâlikin* her ateşin pervanesi olmaması, her ocağın narında yanmaması gerektiğini ifade ettikten sonra tasavvufî *seyr ü sülûka* işaret eder. Tasavvufî anlamda *çerağ*, “*mürşit, yol gösterici*” anlamlarına gelmektedir.⁵⁹ Şair, *sâlikin* pervanesi *çerağ* (mürşit) olan bir ateşte yanması gerektiğini ifade eder:

Pervânesi olma her çerâğuñ
Nârında yakılma her ocağuñ (123)

Bir şem’a yakıl ki ey dil-âver
Pervâneleri çerâğ olurlar (125)

Avnî Bey yavaş yavaş *sâliki, aşk’a* hazırlar. 126. beyitten 136. beyte kadar şair bu aşkın hüviyeti hakkında düşüncelerini söyler. Bu aşk, “*farklı bir ateştir ve ciğerin hararetinin mahsulüdür. Fitili yoktur, illet ve sebeplere muhtaç değildir. Gönüllerdeki iltihaptan, yakıcılıktan gelir.*” Bu İlahî bir aşktır. “*Onun bir zerresi tecelli etse, Sina Dağı gökyüzüne çıkardı. Bu ateşin/aşkın illeti, sebebi yoktur.*”

⁵⁸ Duman, a.g.m., s. 11.

⁵⁹ Pala, a.g.e., s. 124.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Bu şu'le fetilden degildir
Yanî o kabilden degildir (127)

Vāreste-i 'illet ü sebebdür
Müstāgnî-i hîzem ü hâtabdur (128)

Şu'le gönlün içini aydınlatan bir lamba gibidir ve onun fitile veya bu kâbil şeylere, yanması için oduna veya herhangi bir yakıtta da ihtiyacı yoktur. Nur Suresi'ndeki, "*Fitildeki alev, doğusu ve batısı olmayan mübarek bir zeytin ağacından elde edilen yağ ile yakılıp beslenmektedir. Yağ ise, ateş değmese de neredeyse kendisi etrafı aydınlatacak parlaklıktadır! Nur üstüne nur...*" mealindeki ayette geçen "*doğusu ve batısı olmayan*" ifadesini "*Nur üstüne nur*" ifadesi ve arkasından "*Allah, dilediği kimseyi nuruna kavuşturur. Allah, insanlar için böyle misaller verir!*" ayeti takip eder. Avnî'nin "*Bu şu'le fetilden degildir*" ve "*Vāreste-i 'illet ü sebebdür*" mısralarını "*Fitildeki alev, doğusu ve batısı olmayan mübarek bir zeytin ağacından elde edilen yağ*" ayetinden; "*Müstāgnî-i hîzem ü hâtabdur*" mısraının ise "*ateş değmese de neredeyse kendisi etrafı aydınlatacak parlaklıktadır*" ayetinden manen iktibasla yazdığı kanaatindeyiz. Dolayısıyla 127. beyitte geçen "*şu'le*" kelimesinin "*Allah, dilediği kimseyi nuruna kavuşturur*" ayetinde geçen "*nur*"la aynı anlamda kullanıldığını ve *nur* kavramına da çeşitli müfessirlerin *hidayet* anlamını verdiklerini⁶⁰ belirtelim.

Avnî Bey,

Seng içre şerer o nārdandur
Elmāda fūrūg o nārdandur
Hem şems ü kamer o nūra muhtāc
Hem nūr-ı başar o nūra muhtāc (133-134)

beyitlerinde taştaki kıvılcımın, elmastaki ziyanın hep o ateşten geldiğini; güneş ve ayın, bakış nurunun o nura muhtaç olduğunu söyler ki Nur Suresi'nin tefsirinde konuyla ilgili şu açıklamalar yapılmıştır:

"Cürcani'ye göre, *nur*, gözün önce kendisine, onun vasıtasıyla da diğer görülenlere ulaşabildiği bir keyfiyettir. Rağıb el-İsfehani'ye göre *dünyevî nur*, biri *akıl nuru* ve *Kur'an nuru* şeklinde kalp gözüyle anlaşılan *manevî nur*, diğeryse gözün görmesiyle algılanan Ay,

⁶⁰ Duman, a.g.m., s. 10.

Güneş, yıldızlar vb. aydınlatıcı cisimlerden yayılan *hissî nur* olmak üzere iki çeşittir. Gözün görmesiyle algılanan *hissî nura* örnek ise şu ayet gösterilebilir: “O, Güneşi *ziyâ*, Ay’ı da *nur* olarak yaratandır.” (Yunus, 10/1) Bu ayette, Güneş *ziyâ*, Ay ise *nur* olarak isimlendirilmiştir. *Nur* ile *ziya*, her ikisi de karanlığın zıddı olup gözün kendisiyle eşyaya ulaştığı ve gördüğü ışık, aydınlık anlamında birbirinin eşanlamlısı olarak kullanılırlar.”⁶¹ Nur Suresi’nde geçen “*Nur üstüne nur*” ayetindeki *nur* kelimesinin tefsirlere göre, hem dünyevi hem de uhrevi veya maddi ve manevi anlamda iki türlü anlamı vardır. Bu yorumlardan hareketle Avnî Beyin, 134. beyitte bu iki nura işaret ettiğini bunlardan birincisinin ayın ve güneşin (dünyevi nur), ikincisinin de bakış nuru (uhrevi nur) olduğunu söylemek mümkündür. Son tahlilde ise Avnî Bey, her iki nurun da Allah’ın tecellisine muhtaç olduğunu belirtir.

Avnî Bey mesnevinin 135. beytinde *neyn* ve *şarabın* bu aşk ateşiyle coştüğünü ifade eder. Bilindiği gibi ney, tasavvufta *insan-ı kâmilin* ifadesidir. Avnî Bey *insan-ı kâmile* giden yolun İlahî aşktan geçtiği görüşündedir. Aşk’ı Allah’a ulaşma yolu olarak kabul eden şair, şarabı ruh coşkunuğu için bir vasıta olarak görür ve şarabın bu özelliğinin aşkın yakıcılığını arttırdığını ifade eder:

Anuñla hürüşa geldi neyler
Ol süz ile cüşa geldi meyer (135)

İsmail Ankaravî Dede, *Minhacu’l-fukara* adlı eserinin *Meratib-i Sülûk* (Sülûkun Mertebeleri) bahsinde sâlik için manevi mertebelerden bahseder. Altıncı Derece, “*ateş ve şirb*”dir. Burada *ateş* ve *şarap* ilişkisi şöyle anlatılır: “Ateş, şevkin aşırı derecede olması ve sahibini ateşli hâle getirmesi hâdisesidir. Şeyhülislâm bu mevzuda şu izahı yapmıştır: Ateş, kişinin isteğindeki aşırılığın kinayedir. Lev’ yani hararetle isteme, birşeye fazlasıyla hırslı olmayı ifade eder. Şeyh hazretleri bir diğer izahında: Âşığın ateşi, maşukunun tecellisine olup, bu tecellinin ve aşk hararetinin tesiriyle beşeriyetten sıyrılması ve safi hâle gelmesidir, demiştir. Allah aşkına susamış olan bir kimse, O’nun her tecellisinde kendisinden geçer ve sarhoş olur. Bu sarhoşluk, aşk şarabını içmekle husule gelir. Aşk şarabını içen kendinden geçer.”⁶² Bu açıklamadan hareketle Avnî Beyin *ney* ve *meysi* tasavvufi disipline göre yorumlandığını söylemek mümkündür. Şair yine bu

⁶¹ Duman, a.g.m., s. 13.

⁶² http://www.semazen.net/show_text_main.php?id=1108&menuId=127 (Son erişim tarihi: 25.10.2008).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

disipline uygun olarak, sembolik bir anlatımla kâinatı büyük bir *Ateşkede*'ye benzetir:

Âteş-kededür sarây-ı ʿâlem
Dil-sûhte anda nevʿ-i Âdem (141)

Gülün yandığı ve gülbahçesinin içinde binlerce ateşin yakıldığı bir yerdir burası:

Gül âteş ü lâle-zâr âteş
Gül-şende yanar hezâr-âteş (142)

Bilindiği gibi klasik edebiyatta gül, *kesreti*, gülbahçesi *vahdeti* temsil eder. Kesretten vahdete gidişe işaret eden, varlık ve vücudun tek bir ateşten ibaret olduğunu düşünen şairin, eserine son tahlilde vahdetivücut⁶³ düşüncesini hâkim kılmaya çalıştığını söylemek mümkündür.

Vahdetivücut felsefesinin en önemli konularından biri *vücuttur* ve *vücudun* tek sahibi Allah'tır. Bu bakımdan insan, *vücut* iddiasında bulunamaz ve onun varlık iddiasıyla gurura kapılması hatadır. Avnî Bey bu bakış açısı doğrultusunda Allah'ın celal ismini güneşe benzetir ve bu güneşin, içindeki gururu yakıp kül etmesini arzu eder:

Hurşîd-i celâl ü berķ-i dîdâr
Yaqsun kıomasun serümde pendâr (91)

Avnî Bey, mesnevinin 3. faslında (*ʿAzîmet-i Pervâne be-âteş-âbâd*) herbir ışığının güneşe giden farklı bir yolu gösterdiği düşüncesiyle güneş istiaresine müracaat eder ve Allah'a giden yolların çeşit çeşit olabileceğini söyler. Bu vesileyle yukarıda genel hatlarıyla çizdiği tasavvuf yolunun niteliklerini sıralamış olur.

Yenişehirli Avnî Bey, şiir ve şair hakkındaki özgün düşüncelerini *Divan*'da⁶⁴ ve *Mir'ât-i Cünûn*⁶⁵ adlı mesnevîde anlatmıştır. Bu mesnevîde ise *söz-ateş ilişkisi* bağlamında Avnî Bey,

⁶³ Vahdetivücut felsefesinde, varlık zorunlu ve mümkün diye ikiye ayrılmaz. Vahdet özelliğiyle nitelenmiş zatın iki itibarı vardır: Birincisi, zatın içermiş olduğu ve ihata ettiği hakikatlerin aynı olması itibarıdır; bunlar kendisinden başka değildir. Varlık da söz konusu hakikatlerin aynı olması itibarıdır; bunlar kendisinden başka değildir. Böylece varlık, bu anlamda zatın aynı olmuştur. (Abdurrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 583.)

⁶⁴ Daha geniş bilgi için bk. Lokman Turan, *Yenişehirli Avnî Bey Divanı'nın Tahlili (Tenkitli Metin)*, *Encümen-i Şu'arâ ve Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatına Geçiş* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1998, c. I, s. 46-48.

⁶⁵ Daha geniş bilgi için bk. Turan, "Yenişehirli Avnî Beyin Mir'at-i Cünûn'u", s. 724.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

şairi çerağa (lamba) benzetir ve şairlerin gönül meclisini aydınlattığını düşünür. Avnî Beye göre, şairler için ateş böceğiyle güneş birdir ki bu durum ancak Tasavvuftaki *istiğrak* hâliyle izah edilebilir. Ayrıca şair şair-ateş ilişkisi kurarak, ateşte nasıl ziynet ve süs yanar kül olursa şairin elinde de malın mülkün kıymeti olmadığını söyler:

Şâ'ir ki çerâğ-ı bezm-i dildür
Yağılmada üstâd-ı külldür

Bilmez şu'arâ be-ḥaḳḳ-ı Vehhâb
Ḥurşîd mi yoksa kirm-i şeb-tâb

Bir zerreye şaymaz âftâbı
İçdikçe mey-i pür-âb u tâbı

Şâ'irler elinde hiçdür mâl
Âteşde olur mı zîynet ü şâl (97-100)

Mesnevi'nin Fasılları

Eser, birinci fasıl dâhil edilmek kaydıyla dokuz fasıldan meydana gelmektedir. Fasılların Farsça tamlamalardan oluşan başlıkları şöyle sıralanabilir:

1. *Aḥvâl-i nâr-ı mecâz* 2. *Âğâz-ı dâstân* 3. *‘Azîmet-i pervâne be-âteş-âbâd* 4. *Su'âl ü cevâb Peyk ü pervâne* 5. *Zuhûr-ı şeb* 6. *Âteş-efrûhten-i şâh* 7. *Zuhûr-ı vaḳ'a der-sûr-gâh* 8. *Zuhûr-ı Ğayret ü şîfat-ı ü*

1. *Aḥvâl-i nâr-ı mecâz*. Bu fasılda şair, *anasırıerbaadan* olan ateşin en temel unsurlardan biri, belki de en önemlisi olduğuna işaret eder. Tasavvufî yaklaşımla şair, ateşi, nârı, nuru aşkla özdeşleştirir. Buna göre imkân âleminin yaratılma nedeni, ateştir. Ateşsiz olan, cansız varlık gibidir. Bütün yaratılmışlar ateşle canlanır, hayat bulur. Bu, ciğerin hararetinden hâsıl olan farklı bir ateştir. Bir fitilden ya da ona benzeyenlerden çıkmaz. Onun ortaya çıkması için sebebe, illete ihtiyaç yoktur. Bu ateş gönüllerdeki yaralardan, canlardaki sızlama ve ıstıraplardandır. Onun bir zerresi tecelli etse, Tûr-ı Sînâ göğe yükselirdi. Bu ateşin ışığının öncesi ve sonrası yoktur. *Cevher ve a'raz*⁶⁶ bu ateşle nurlanmıştır. Böylece bütün kâinat bir *ateşkede* olmuştur.

⁶⁶ Çeşitli filozoflar ve kelamcılar, varlığın bir a'raz olduğuna inanmaktadırlar; Vahdetivücut felsefesine göre, onların araz zannettikleri varlık, her mevcudun

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

2. *Āġāz-ı dāstān*: Bu fasılda hikâyeye girmeye hazırlanan şair,

Tārīḥ-nüvīs-i şu'le-nüşān
Seyyāḥ-ı diyār-ı berḳ-püşān
Ya'nî ḳalem-i şihāb-peyker
Bu resm ile 'arz-ı sūziş eyler (149-150)

demek suretiyle kalemini ışık içenlerin tarihini yazan, şimşeklerle kaplı diyarın seyyahı olarak nitelendirir. Ayrıca "*ḳalem-i şihāb-peyker*" ifadesiyle Saffat Suresi 8/9. ayetlere lafzen iktibas yaparak,⁶⁷ kaleminin kendisini dinleyen kötü niyetli kimselere ateş fırlattığını duyünür.

Kim var idi bir ġarīb dervīş
Dil-suḥte-i dil-figār-ı dil-rīş (151)

beytinde kahramanının bir garip derviş olduğunu söyler. *Şem ü Pervane* hikâyelerinden motifler taşıyan eserin bu faslında şair, dervişin ışık içen *Pervane* olduğunu belirtir.

3. *Azîmet-i Pervāne be-âteş-âbād*: Pervane, aya benzeyen sevgiliye kulaktan âşik olur ve ay gibi nârlarla dolar. Pervane'nin sevgiliye kavuşma yolunu anlatan şair, bu şehre giden yolların çok olduğunu bu yolların da pırıltılı güneşin ışıklarına benzediğini söyler:

Ol şehre giden ṭuruk firāvān
Mānend-i şu'ā'-ı mihr-i tābān (160)

Bu öyle bir güneştir ki, güneşin kendi ışıkları güneşe kavuşmak isteyenlere yol olmuştur. Pervane böyle bir kavuşmayı talep etmiş ve Şebdiz'e binmiştir.

Şair, birkaç beyitte Şebdiz'in özelliklerini sayarak onun Burak gibi şimşek hızında hareket ettiğini ifade eder. Ayrıca gaybî bir sultandan bahsederek bu cihangir hükümdarın bütün cihanı kendi emrine itaat ettirdiğini belirten şair, onun büyüklük kapısında *anasırerbaan*ın başıboş olamayacağını ifade eder. Bu büyük sultanın

hakikatini gerçekleştiren şeydir ve böyle bir şey ise Hak'tan başkası olamaz. (Kâşânî, a.g.e, s. 583.)

⁶⁷ Saffat, 37/7-9: "Ve (gökyüzünü) itaat dışına çıkan her şeytandan koruduk. Onlar, artık mele-i a'lâ'ya (yüce topluluğa) kulak veremezler. Her taraftan taşlanırlar. Kovulup atılırlar. Ve onlar için sürekli bir azap vardır. Ancak (meleklerin konuşmalarından) bir söz kapan olursa, onu da delip geçen bir parlak ışık takip eder."

tecellisinin nurları *ateşkedeyi*, kiliseyi ve camiye aydınlatmıştır. O öyle bir sultandır ki, ateşe yakma derse yakmaz⁶⁸, suya akma derse akmaz; rüzgâra esme derse esmez, kılıca kesme derse kesmez. İsterse suyu ateş, ateşi su eyler. Bu fasılda kâinatı yoktan var eden yaratıcıya ait özellikleri sıralayan Avnî Bey, Allah'ın azametini anlatan beyitler söyler.

4. *Su'âl ü cevâb Peyk ü Pervâne*: Peyk'in soruları ve Pervane'nin cevaplarına ayrılan bu bölümde Peyk, Pervane'ye hangi diyardan ve yoldan geldiğini; kendisinin, anne-babasının kim; yol ve mezhebinin ne olduğunu; gündüz ve gece ne yaptığını; üstadının kim olduğunu ve hangi yola süluk ettiğini sorar. Pervane de sırasıyla, geldiği şehrin *gam cehennemi* ya da *adem külhanı*, adının *gönül pervanesi* ana-babasının *nâr ve lehib*, büyük atasının *kaknüs*, kendisinin ışığa tapan bir muratsız, namaz yerinin *ateşkede* olduğunu; işinin geceleri ağlamak, gündüzleri aman dilemek; üstadının ateş gibi bilgi sahibi bir *Cünun* olduğunu; kendisinin *Rufailer* gibi ateşle oynadığını belirtir.

5. *Zuhûr-ı şeb*: Bu fasılda gecenin bütün ihtişamıyla şarka ve garba hâkim olduğunu söyleyen şair, gamın simsiyah yüzünün bu geceye nispetle sabahı andırdığını söyler ve geceyi simsiyah bir kediye benzeter. Bir sonraki fasılda padişahın böyle bir gecede yaktığı ateşin özelliklerini anlatır.

6. *Âteş-efrûhten-i şâh*: Ateşlerle dolu memleketin sultanı başboş bir ateş yakar. Bu öyle bir ateştir ki cehennem ateşi ve Nemrud'un ateşi onun yanında gül bahçesi gibi görünür. Pervane, böyle bir ateşi terk eder mi ve ateş utarılan bir şey midir? Pervane, Hz. İbrahim gibi kendisini bu ateşin içine atar. Ateşte bir kıyamet kopar ve ateş derhal gül bahçesine döner. Şair gül bahçesinin özelliklerini birkaç beyitte sıraladıktan sonra, Allah'ın güneş ve ayı bir burca getirdiğini, Mecnun'un Leyla'ya kavuştuğunu ve birleşmenin tamamlanmaya başladığını ifade eder.

7. *Zuhûr-ı vağ'a der-sûr-gâh*: Bir önceki fasılda şahın yaktığı ateşe kendisini atan *Pervane'nin* bedenen yok olmasıyla gerçek varlığı elde etmesi arasındaki tezat işlenmişti. Bu fasılda ise bedenen yok olmayı matem olarak değerlendiren şair, bu matem içinde gerçek varlığı bulmanın bir düğün olduğunu düşünür.

8. *Zuhûr-ı Ğayret ü şifât-ı û*: Bu fasılda Gayret'in ortaya çıkışını anlatan şair, onu mitolojik kahramanlara mahsus bir dille anlatır ve onun kahramanlıkta Rüstem'i geçtiğini, âdeta bütün kâinata

⁶⁸ Nitekim Allah, Hz. İbrahim'in ateşe atılması hadisesinde (Enbiya, 21/69) "Ey ateş, İbrahim için soğu ve selametlik ol." demiş ve ateş, Hz. İbrahim'i yakmamıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

hükmettiğini, kadehinin Yakub'un gözü, şarabının Eyyub'un ve şehitlerin kanı; mutlu insanların ciğerinin de Gayret'in kebabı olduğunu söyler. Mesnevi tamamlanmadığı için olay burada biter.

Sonuç

Avnî Beyin *Âteşkede* adlı mesnevisi, tamamlanmamıştır. Eserde, klasik mesnevi tertibinde bulunan tevhit, münacat, naat ve hâtime fasılları mevcut değildir.

Avnî Beyin üslup, dil ve konunun işlenişi bakımından eserini Şeyh Galib'in Hüsn ü Aşk'ı tarzında kaleme almaya başladığını ancak bitiremediğini söylemek mümkündür.

Şair eserinde, çok zengin ve renkli bir üslupla ateş ve ateşle ilgili unsurları bir araya getirmeyi başarmış, bu başarısını soyut kavramları anlatmakta da sürdürmüştür. Bununla birlikte eser, çok fazla Farsça tamlama ihtiva ettiği için soyut konuları anlatırken dil, yer yer ağırlaşmış, şairin söylemek istediğini takip etmek okuyucu için güçleşmiştir.

Avnî Bey, mesnevîde söz-ateş ilişkisi üzerinde durur ve şaire dair özellikleri ateş mecazıyla anlatmaya çalışır. Şairler gönül meclisini aydınlatan insanlardır. Onlara göre malın mülkün kıymeti yoktur tıpkı ateşin önüne gelen herşeyi yakıp yok etmesi gibi.

Avnî Beyin eserde çeşitli tasavvufî terimler kullandığı ve hepsinden önemlisi *vücut* ve *varlık* probleminde *vahdetivücut* perspektifinden baktığı anlaşılmaktadır. Ayrıca eserine *Mevlevilik* dolayısıyla *vahdetivücut* düşüncesini yerleştirmeye çalışan şairin, Allah'ı birlediği tevhitte ilgili beyitlerden, Hz. Peygamberi anlattığı beyitlere; oradan kâinatın yaratılışıyla ilgili düşüncelerine kadar birçok hususu ateş kelimesiyle izah etme gayretinde bile bir *vahdet* düşüncesi hâkimdir. Ateş kelimesini kimi zaman *nâr*, kimi zaman *nur* kelimelerinin yerine kullanan Avnî Bey, kâinatın yaratılışını *aşk ateşiyle* veya tasavvufî anlamdaki *tecelli* anlayışıyla izah etmeye çalışır.

Sonuç olarak denilebilir ki, *Âteşkede*, Avnî Beyin büyük bir iddiayla başladığı, fakat bitiremediği bir mesnevisidir. Eğer bitirebilseydi kanaatimizce Hüsn ü Aşk hacminde bir eser ortaya çıkacaktı. Şair, yarım kalan bu mesnevîde manevî dünyanın sınırlarında korkusuzca dolaşmış, ilhamını Nur Suresinin 35. ayetinden ve Hüsn ü Aşk'tan alan bir ateş yakmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Âteşkede'nin Nüshaları

1. *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi M. Con, A. 723 Nolu Nüsha (DT)*: Hüseyin Avnî Aktuç tarafından 1949'da tertip edilen bu nüshada *Türkçe Divan, Mir'ât-i Cünûn* ve *Âteşkede* bulunmaktadır. 210x170 mm. ölçülerindeki yazma 184 yaprak olup talik hattıyla yazılmıştır. *Âteşkede*, nüshanın 123b-129a varakları arasında yer almaktadır.

2. *Külliyat-ı Divan-ı Avnî, Süleymaniye Ktp. 4356 Nolu Nüsha (S)*: Suud el-Mevlevî'nin H. 1349/ M. 1930'da tertip ve istinsah ettiği; *Türkçe Divan, Farsça Divan, Âbname* ve *Mir'ât-i Cünûn*'un bulunduğu bu külliyyatta *Âteşkede*, "*Âsar-ı müteferrika*" başlığı altında ve 195b-200b varakları arasında yer almaktadır. 200x170 mm. ölçülerindeki yazma 465 yaprak olup rika hattıyla yazılmıştır.

123b (DT)	ÂTEŞ-KEDE⁶⁹
	-1-
195b (S)	Bismillahirrahmanirrahîm⁷⁰ Mef'ûlü Mefâ'ilûn Fa'ûlûn
	01- Ey fâtır-ı Tûr-ı âferînîş V'ey hâlık-ı nâr u nûr-bînîş
	02- Pertev-dih-i cevher-i başâ'ir Âteş-geh-i peyker-i nezâ'ir ⁷¹
	03- Süzende-i şem'-i kehrübâ'î Dârende-i nüh-şabâk-ı mâ'î
	04- İşrâk-nümâ-yı şubh-ı icâd Tâbiş-dih-i âftâb-ı irşâd
	05- Rûşen-geh-i rûy-i mâh-rüyân Âteş-zen-i kalb-i yâr-cüyân
	06- Kândîl-fürûz neyyir ü nâhîd Âyîne-zidây-ı bedr ü hurşîd
	07- Hem nûr-ı zemîn ü âsmânsın Hem çeşm-i beriyyeden nihânsın
	08- Çeşm-i keremûn ki nazre şaldı A'yân-ı hâlâ'ik âteş aldı
196a (S)	09- A'yân şutuşup vücûda geldi Âteş-kede-i şuhûda geldi
	010- Yek-zerre-i fazluñ itdi işrâk

⁶⁹ Suud el-Mevlevî'nin kenar notu: "*Nâ-tamâm bir meşnevî-i garrâdur ki Şeyh Gâlib'in (Hüsni ü 'Aşk) 'ını ta'kîben yazılmışdır.*" S.

⁷⁰ Besmele: -DT

⁷¹ nezâ'ir: menâzır DT

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

- 011- Âteşler içinde kaldı âfâk
 Hürşîd ki şun^c-i kemterüñdür
 Âteşte yanar semenderüñdür
 012- Her kürre ki nağş-ı kudretüñdür
 Pervâne-i şem^c-i hazretüñdür
 013- Envâr-ı tecelliyâtuñ el'ân
 İtmekde vücûd-ı kevni rağşân
 014- Her zerre ki hest ü rû-nümâdur
 Meclâ²-yı fûrûğ-ı Kibriyâdur
 015- Mişkât-ı cemâl-i bâ-kemâlün
 Sübhât-ı celâl-i bî-zevâlün
 016- Ol dîde-fürûz her dil-i pāk
 Bu cevhere sūz-ı 'aql ü idrāk
 017- Şemsü'l-ezel-i haqīkatü'l-Haqq
 [İşrāk idicek o feyz-i muṭlak]⁷²
 018- Bir nūr yaratduñ adı Aḥmed
 Âyîne-i Kibriyâ Muhammed
 019- Nūr-ı Eḥadiyyet oldı tābān
 Aḥmedde göründi vech-i Raḥmān
 020- Envāra o nūr mebbe oldı
 İnşā-yı vücūda menşe oldı
 021- Hürşîd gibi ruḥ-ı semāda
 Mevc urdı cebīn-i enbiyāda
 022- Ol nūr ile oldı şun^c-i Yezdān
 Meş'âl-keş-i kār-vān-ı imkān
 023- Ol nūr ile oldı nār-ı Nemrūd
 Mazbūt-ı riyāz-ı ḥuld-i mev'ūd
 024- Ol nūr ile oldı vech-i Âdem
 Mescūd-sürüş-ı 'arş-ı a'zam
 025- Ol nūr ile şu^clelendi hürşîd
 Ol nūr ile pertev aldı nāhîd
 026- Pervâne o nūr için pür-efşān
 Peymāne o nūrdan dırağşān
 027- Görmez o fûrûğ-ı Bū Lehebler
 Hūffāş-ı dālâldur o ma'şer
 028- Bir zerresini göreydi şeytān
 Elbette olurdu 'ayn-ı imān
 029- Baḥāda idince arz-ı dîdār
 Envār ile ṭoldı çarḥ-ı devvār
 030- Bir mihr-i 'azīm ṭālî^c oldı
 Envār-ı kādīm sāṭî^c oldı

⁷² “Kavs içindeki mışra^c vü ebyât, Veled Çelebî Efendi tarafından 'ilâvedir.” (Su'ūd el-Mevlevî)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

-
- 031- Hem itdi o an o mäh-ı İsrā
 Āteş-kede-i dālālı ıtfā
- 124a (DT) 032- Tābān olup āftāb-ı hikmet
 Envāra mübeddel oldı zulmet
- 033- Gösterdi fūrüg-ı mihr-i şer'ı
 Dünyāya tarīk-ı aşl u fer'ı
- 034- Ben haste-i āteş-mizācum
 Kim sūziş-i sīnedür 'ilācum
- 035- Tā yanmayıcağ hayāt bulmam
 Kül olmayıcağ necāt bulmam
- 036- Ben ser-ḥōş-ı şu'le-nüş-ı 'ışkum
 Volkan gibi şu'le-cüş-ı 'ışkum
- 037- Āteş baña māye-i bekādur
 Billāh ğidā-yı cān-fezādur
- 038- Ser-mest-i müdām şu'le-ḥ'arum
 Pervāne-i şem'ı-i ḥüsni-yārum
- 039- Taḥmīr-i 'anāşırında kudret
 Koymuş şü yerine āb-ı hayret
- 040- Eczā-yı ḥamīrūmi muḥakkağ
 Āteşe yoğurdu kabzatü'l-Ḥakğ
- 041- Mānend-i tüfeng sūziş-efken
 Kundağda iken ḥarīk idüm ben
- 042- Mūsā gibi nāra meyl iderdüm
 Olsaydı elümde ekl iderdüm
- 043- Herkesde hevā-yı dürr ü cevher
 Ben mā'il-i nūr u nār u aḥker
- 044- Āteş diseler yanar erirdüm
 Nīrān-ı belāya cān virirdüm
- 045- Pervāne-i her çerāğ olurđum
 Micmer gibi dāğ dāğ olurđum
- 046- Yanumda cehīm bāğ-ı Rıđvān
 Her nā'ire-zārı bir gül-istān
- 047- Aḥkerleri gül duḥānı sünbül
 Nīrānı şüküfe-i karanfül
- 196b (S) 048- Taḥ'umda muḥabbet-i ḥarāret
 Bir rütbede buldı kim nihāyet
- 049- Virmezdi dil-i hezār-pāre
 Şad-verd-i behişte bir şirāre
- 050- Āteş görsem kebāb olurđum
 Ḥasret-keş-i iltihāb olurđum
- 051- Fikr ü suḥan u zebānum āteş
 Çeşm ü leb ü cism ü cānum āteş
- 052- Dil pūta-i imtiḥane düşdi
 Āteş gibi bir mekāna düşdi
-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/4 Summer 2008*

- 124b (DT) 053- Kurtuldu nijâdı gıışş u gıldan
Pâk oldu hevâ-yı âb u gilden
- 054- Yek-pâre-i mevkıd âteş oldu
Ammâ ki bülend ü ser-keş oldu
- 055- Hâk itdi beni yakup ser-â-pâ
Âteş gibi bir meh-i tecellâ
- 056- Ammâ ki ne mâh mâh-ı ser-keş
Hürşid gibi tamâm âteş
- 057- Gencîne-tırâz-ı şehri diğer
Âyine-güdâz-ı mihr-i maşşer
- 058- Tefsîde-geh-i leb-i temennâ
Âteş-zen-i cân-ı nâ-şekîbâ
- 059- Hâkister-i berķ-i nârî⁷³ hürşid
Hâk-i rehi tâc u taht-ı Cemşid
- 060- Ruhsâre-i âbî âteşin-gül
Süzende-i şad-hezâr bülbül
- 061- Ruḥ-sârını eyleyince taḳlîd
Âteşlere düşdi ḳurş-ı hürşid
- 062- Ebrûlarımı berây-ı eşbâh
Yek-dâhtedür hilâl-i her mâh
- 063- Vechinde fûrûğ-ı Hâḳḳ dirahşân
Dîdârı tamâm berķ-ı rahşân
- 064- Gözler ḳamaşır nigâh müşkil
Hem bakmayup âh u vâh müşkil
- 065- Vechinden olurken âb süzân
Olmaz niçün ol niḳâb süzân
- 066- Engüştü ruḥında olsa tâbân
Şaḳḳu'l-ḳameri ider nümâyân
- 067- Berķ-i ruḥı şu'le-süz-ı hürşid
Dîdârı felek-fürüz-ı ümîd
- 068- Ḳaddi şecer-i ḥadîḳa-i Tûr
Reftârı telâṭum-ı yem-i nûr
- 069- (Ruḥ-sâ)resi nûr-ı 'ayn-ı Cibrîl
Seng-i rehi fark-ı mihre iklîl⁷⁴
- 070- ... 'izârı ḥâl-dârı
Püskürmeli âhlar medârı⁷⁵
- 071- Vechinde nühüfte şubḥ-ı ümîd
Hâl-i siyeh anda ḳurş-ı hürşid⁷⁶

⁷³ nârî: nâzî S

⁷⁴ Beyt: -DT, Parantez içindeki kelime tarafımızdan ilave olunmuştur. Müstensihin notu şöyledir: "Bu açık mahaller aşlında da 'aynen böyle açıkdur" Suud el-Mevlevî.

⁷⁵ Beyt: -DT, (bu açık mahaller aşlında da 'aynen böyle açıkdur) Suud el-Mevlevî.

⁷⁶ Beyt: -DT

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

-
- 197a (S) 072- Berķ-i nıgeh-i ʿitāb-giri
Sīm-āb-ı revān ider eṣiri
- 073- Zülfinde gülāb-ı gül-šen-i cān
Nūr-ı siyeh içre āb-ı hayvān
- 074- Laʿl-i lebi turfe hānmān-süz
Yākūt velikin āsmān-süz
- 075- Zülfi ki sevād-bend-i Çindür
Zencir-i siyāh-āteşindür
- 076- Dendānları dürr-i kulzüm-i nür
Leb-gonca-i germ-i gül-šen-i Tür
- 125a (DT) 077- Billāh yakışır o meh-cemāle
Hürşid-i münir olursa hāle
- 078- Deyr içre olunca vechi tābān
Taşvir-i Mesih olur füzūzān
- 079- Sākī şun o āteşin şerābı
Kim māye-i cāndur āb u tābı
- 080- Ol bāde ki rengi nārdandur
Güyā ki leb-i nigārdandur
- 081- Mānende-i laʿl-i nāb-ı dil-ber
Bir nāmı da olmuş āteşin⁷⁷-ter
- 082- Pülādı müzāb ider füzūğı
Tūfānı serāb ider füzūğı
- 083- Yākūt-ı revān-ı ʿāşıkāndur
Yā kūt-ı revān-ı ʿāşıkāndur
- 197b (S) 084- Döndükçe olur habāb-ı ser-germ
Hürşid-i kazāya dāğ-ı āzerm
- 085- Sākī sākī be-ħaķķ-ı āteş
Āteş gibi olma böyle ser-keş
- 086- Mey şun beni bī-ħicāb u şerm it
Ser-mest-i tamām ü küle germ it
- 087- Şal ʿaqlumı kürre-i cünūna
Yağ cismümü āteş-i derūna
- 088- Nağd-i eneʿiyyeti müzāb it
Pervāne-i şuʿle-i şarāb it
- 089- Fikrümdeki⁷⁸ nık ü bed tutuşsun
Cān u dil ü kālbüd tutuşsun
- 090- Āfil olarak nücüm-ı āmāl
Toğsun yine āftāb-ı iķbāl
- 091- Hürşid-i celāl ü berķ-i dīdār
Yaksun komasun serümde pendār
- 092- Dūzağda ʿazāba kâʿil oldum

⁷⁷ āteşin: āteş S

⁷⁸ fikrümdeki: sīnemdeki S

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- Her kahr u ʿitāba kâʿil oldum
 093- Ey sîne-fürūzum âftābum
 Yok âteş-i iftirāka tābum
 094- Bu sūz-ı firāka cān dayanmaz
 Bir cān degül āsmān dayanmaz
 095- Tağlar taşlar taḥammul itmez
 Elbette ciger taḥammul itmez
 096- Hicr âteşi el-ʿiyāzu billāh
 Yanında müsāvī kūh ile kāh
 125b (DT) 097- Şāʿir ki çerāğ-ı bezm-i dildür
 Yakılmada üstād-ı külldür
 197b (S) 098- Bilmez şuʿarā be-ḥaḳḳ-ı Vehhāb
 Ḥurşīd mi yoksa kirm-i şeb-tāb
 099- Bir zerreye şaymaz âftābı
 İçdikçe mey-i pür-āb u tābı
 0100- Şāʿirler elinde hīçdür māl
 Âteşte olur mı zīynet ü şāl
 0101- Şemʿ-i şebi māh-tāb-ı tābān
 Kandīl-i mezārı şuʿle-i cān
 0102- Şāʿirde be-ḥaḳḳ-ı sırr-ı t̄āʿat
 Yok vaḳf-ı çerāğ-vezīne ḳudret
 0103- İnşāda görünce istiḫāle
 Âteş-kede yapdum ehl-i hāle
 0104- Pervānelere çerāğ yaḳdum
 Dīvānelere ocağ yaḳdum
 0105- Ser-māyesi nūr u nārdur hep
 Âteş-kededür didümse enseb
 0106- Bu söz degül âteş-i belādur
 Âteş-geh-i ḫayl-i ibtilādur
 0107- ...bu söz degildür
 Tūfān-ı şihāb-ı berḳ ü dildür⁷⁹
 0108- ... şuʿle-nāme-i rāz
 Volḳān gibi oldı şuʿle-endāz⁸⁰
 0109-duḫānı
 Tāb u tef-i şuʿlesi maʿānı⁸¹
 0110- Bu yaḳdıgum âteş-i pür-efsūs
 Ancaḳ beni yaḳdı hem-çü ḳaḳnūs
 0111- Görseñ ne ḫarāret ile yaḳdum
 Hep şuʿle-i ḫasret ile yaḳdum
 0112- Cānum ḫutuşurdı sözlerümden

⁷⁹ Beyt: -DT, noktalı kısım bütün nüshalarda boş bırakılmıştır.

⁸⁰ Beyt: -DT, noktalı kısım bütün nüshalarda boş bırakılmıştır.

⁸¹ Beyt: -DT, noktalı kısım bütün nüshalarda boş bırakılmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/4 Summer 2008*

Āteş saçılırdı gözlerümden

-2-

Ahḫāl-i nār-ı mecāz⁸²

- 0113- Āteş şıfat-ı ḫayāt-ı cāndur
Ser-māye-i ʿōmr-i zinde-gāndur
- 0114- Āteşle zūhūra geldi imkān
Āteşle taʿayyün itdi ekvān
- 0115- Bī-āteş olan cemāda beñzer
Efsürde qalan remāda beñzer
- 0116- Hep nār ile zindedür ḫalāʾiḫ
Āteş-i cāndur disem de lāyık
- 0117- Yek-reng ü basītdür ser-ā-pā
Terkīb-i mevāddan müberrā
- 0118- Āteşle görüندی āferīniş
Muḫtāc o nūra nūr-bīniş
- 0119- İsbāt⁸³-ı vüçüd nürdandur
Āşār-ı şuhūd nürdandur
- 0120- Nür olmasa mevķiʿ-i temāşā
Zulmetde qalırdı cümle eşyā
- 126a (DT) 0121- Eşyāda olunca nūr şādır
Ol görinen yine ziyādur
- 198a (S) 0122- Ey tālib-i şeb-çerāğ-ı maʿnā
Veʿy sālīk-i kem-sürāğ-ı maʿnā
- 0123- Pervānesi olma her çerāğūñ
Nārında yakılma her ocağūñ
- 0124- Bī-hüde yere kebāb olursuñ
Ḥākister olup türāb olursuñ
- 0125- Bir şemʿa yakıl ki ey dil-āver
Pervāneleri çerāğ olurlar
- 0126- Bu nāʾire āteş-i digerdür
Maḫşül-ı ḫarāret-i cigerdür
- 0127- Bu şuʿle fetīlden degildür
Yanī o qābīlden degildür
- 0128- Vāreste-i ʿillet ü sebebdür
Müstāgnī-i hīzem ü ḫaḫābdur
- 0129- Dillerdeki iltihābdandur
Cānlardaki sūz u tābdandur
- 0130- Her ḫücreşi bī-şumār nāhīd
Her zerresi şad-hezār ḫurşīd

⁸² “Mecaz ateşinin hālleri.”

⁸³ isbāt: āftāb DT

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- 0131- Bir zerresi eylese tecellâ
‘Ayyūka çıkardı Tūr-ı Sînâ
- 0132- Çün evvel-i işti‘âlî yokdur
İtfâsınıñ ihtimâli yokdur
- 0133- Seng içre şerer o nârdandur
Elmâsda fûrûg o nârdandur
- 0134- Hem şems ü kamer o nûra muhtâc
Hem nûr-ı başâr o nûra muhtâc
- 0135- Anuñla hürûşa geldi neyler
Ol süz ile cûşa geldi meyler
- 0136- Anuñla tutuşdı cevher-i nâr
A‘râz anuñla oldı nevvâr
- 0137- Tâb-ı cemerât o tâbdandur
Sûzişler o iltihâbdandur
- 0138- Keyfiyyet-i devr-i çarh-ı eflâk
[Germiyyet]-i seyr-i [kürre]-i hâk⁸⁴
- 0139- Zilzâl-i cibâl-i âteş-efşân
Âsîb-i şavâ‘îk-ı dırâhşân
- 0140- Seylân⁸⁵-ı zıyâsı la‘l-i gül-gün
Cevlân-ı şerâr-ı ...⁸⁶
- 0141- Âteş-kededür sarây-ı ‘âlem
Dil-sûhte anda nev‘-i Âdem
- 126b (DT) 0142- Gül âteş ü lâle-zâr âteş
Gül-şende yanar hezâr-âteş
- 0143- Pervâne yanık çerâg süzân
Kâşâne harîk ocağ süzân
- 0144- Her zâviye bir cehîm-i hasret
Her hâviye na‘îm-i râhat
- 198b (S) 0145- Kûh-sârda lâle dâg-ber-dil
Gül-zârda jâle dâg-ber-dil
- 0146- Mey âteş-i germ-i câm âteş
Esbâb-ı tarab tamâm âteş
- 0147- Sâkî âteş şarâb âteş
Âvâz-ı ney ü rebâb âteş
- 0148- Kâşâne-i ‘âlem âteş-istân
Eczâ-yı hâlîka nâr-ı süzân

-3-

Âgâz-ı dâstân⁸⁷

⁸⁴ Parantez içindeki kısımlar, Veled Çelebi’ye aittir.

⁸⁵ Seylân adasında çıkan bir tür kıymetli taş

⁸⁶ Beyt: -DT, noktalı kısım bütün nüshalarda boş bırakılmıştır.

⁸⁷ “Hikâyenin başlangıcı.”

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- 0149- Tārīḥ-nüvīs-i şu'le-nüşān
Seyyāḥ-ı diyār-ı berķ-püşān
- 0150- Ya'nī kalem-i şihāb-peyker
Bu resm ile 'arż-ı sūziş eyler
- 0151- Kim var idi bir ġarīb dervīş
Dil-suḥte-i dil-figār-ı dil-rīş
- 0152- Pervāne-i şu'le-nüş nāmı
.....⁸⁸
- 0153- Her gördüğü şem'a düş olurdu
Āteş gibi pür-ḥurūş olurdu
- 0154- Ḥurşīd-i felek gibi cihān-pūy
Çevgān-ı belāya āteşin-gūy
- 0155- Maşrıkda bir āftāb işitse
Mağribde yā bir şihāb işitse
- 0156- Raqşān raqşān şitāb iderdi
Bir zerre gibi uçup giderdi
- 199a (S) 0157- Pervāne bu rāzı çün işitdi
Allah diyüp tutuşdı gitdi

-4-

'Azīmet-i Pervāne be-āteş-ābād⁸⁹

- 0158- Ol māha kulaḡdan 'āşık oldu
K'anun gibi nārlarla ḡoldı
- 0159- Mānende-i kehkeşān veḡḡād
Rūşen idi rāh-ı āteş-ābād
- 0160- Ol şehre giden ḡuruḡ firāvān
Mānend-i şu'ā'-ı mihr-i tābān
- 0161- Bir mihr imiş ol sevād-ı enver
Kim olmuş aña şu'ā' yollar
- 127a (DT) 0162- Pervāne ki vaşla ḡālib oldu
Şebdīz-i ḡurāma rākib oldu
- 0163- Ammā ki ne esb esb-i seyyār
Mānend-i Burāk berķ-i reftār
- 0164- reh hezār meyli
Bir anda geçerdı Cebre'īli⁹⁰
- 0165- içinde ġā'ib
Mā-beyn-i maşārīḡ u mağārib⁹¹

⁸⁸ İkinci mısra, metinde bulunmamaktadır. (-DT, -S)

⁸⁹ "Ateşle dolu Pervānenin gidişi."

⁹⁰ Beyt: -DT, noktalı kısımlar metinde de boş bırakılmıştır.

⁹¹ Beyt: -DT, noktalı kısımlar metinde de boş bırakılmıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

- 0166- Sultân-serîr-i âteş-âbâd
Bir başka vücûd şûle-bünyâd
- 0167- Hürşîd-i felek gibi cihân-gîr
İtmişdi bütün cihânı teşhîr
- 0168- Bi'l-cümle mağârib ü maşârîk
Fermânına tâbi' ü muvâfîk
- 0169- Kumlâr 'adedince dür sipâhı⁹²
.....
- 0170- Olmaz der-i 'izzetinde ser-keş
Ne hâk ü hevâ ne âb u âteş
- 0171- Âteş-kede vü künişt ü mihrâb
Envâr-ı tecellîsiyle pür-tâb
- 0172- Ger âteşe yakma dirse yakmaz
Hem âba da aqma dirse aqmaz
- 0173- Hem şarşara esme dirse esmez
Şemşîre de kesme dirse kesmez
- 0174- İsterse ger âbı âteş eyler
Bu mülk-i türâbı âteş eyler
- 0175- Pervâne-i şem'-i hükmi eflâk
Dîvâne-i emri [kürre]-i hâk
- 0176- Çâsar u keyân hîdîv ü hâkân
Fağfûr u halîfe kayşar ü hân
- 0177- Der-gâh-ı sa'âdetinde yer yer
Pervâne gibi yanar dönerler
- 0178- Külhancısı Mâlik-i Cehennem
Germâbesi tengnâ-yı 'âlem
- 0179- Eflâk-ı duhân dūd-mâni
Hürşîd çerâğ-ı handâni
- 0180- Hîzem-keş-i bâbı gayr-ı ma'dūd
Şad-Bū Leheb ü hezâr-Nemrūd

-5-

Su'âl ü cevâb Peyk ü Pervâne⁹³

- 0181- Âşîk ne diyârdan gelirsin
'Arz it ne şî'ârdan gelirsin
- 0182- Şehr ü vaţanum cahîm-i ğamdur
Bir nâmı ki külhan-ı 'ademdür
- 0183- Nâmuñ nedür ey ğarîb kimsin
Ey 'âşîk-ı bî-naşîb kimsin
- 0184- Ol gün ki tutuşdı cism-i hâmum

⁹² Beyt: -DT, noktalı kısımlar metinde de boş bırakılmıştır.

⁹³ "Peyk'in soruları, Pervâne'nin cevapları."

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- 127b (DT) 0185- Pervâne-i dil konuldu nāmum
Kimdür peder-i sütüde-kāruñ
Hem vālide-i vefā-şi‘āruñ
0186- Nīrān ü leheb anam babamdur
Kaķnūs-ı belā büyük atamdur
0187- Matbū‘-ı ʔarīķ ü mezhebūñ kim
Peymāne-fürüz-ı maṭlabuñ kim
0188- Ben şu‘le-perest-i nā-murādum
Yoķ başķa ʔarafda i‘tiķādum
0189- Bir şu‘le içündür āh u vāhum
Āteş-kededür namāz-gāhum
0190- Gündüz ne yapar ne kār idersin
Şeb gelse ne ihtiyār idersin
199b (S) 0191- Şeb-tā-be-seher işüm fiğāndur
Gündüzleri kārüm el-amāndur
0192- Kimdür bu hünerde üstāduñ
Kim yaķdı vücūd-ı nā-murāduñ
0193- Üstād-ı mükerremüm Cünün’dur
Āteş gibi pīr-i zü-fünündür
0194- Hem hangi ʔarīķa sālīk olduñ
Bilsem ne şafāya mālīk olduñ
0195- Āteş yudarum be-ħaķķ-ı Bārī
Āteş oyunu Rufā‘-kārı

-6-

Zuhūr-ı şeb⁹⁴

- 0196- Çün gürbe-i ķīr peyker-i şām
Bīdār olup itdi arz-ı endām
0197- Ser-pençesi şarka vāşıl oldu
Dümbālesi ğarba dāḫil oldu
0198- Kađdin ğam idüp ki fevka gitdi
Heftüm-felegi tecāvüz itdi
0199- Dest ü ser ü pāyı ğāk-dānda
Bālāsı verā-yı āsmānda
0200- ʔoldurdu zılāl nā-ğehānī
Şeş-cānib-i ‘arşa-i cihānı
0201- Dīdār-ı siyāh-Hindū-yı ğam
Nisbetle o şāma şubḫ-ı ğurrem
0202- Her ānı ki düşmen-i seğerdür
Ābisten-i leyle-i dīğerdür
0203- Hindū-yı ‘abūs-veş ğurūşān

⁹⁴ “Gecenin başlaması.”

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- Nā-būd-eşer beyāz-ı dendān
 0204- Emvāc-ı zalām fevc-der-fevc
 Efvāc-ı melām mevc-der-mevc
 0205- Hem encümen-i nücüm nā-būd
 Hem meş'al-i māh zulmet-endūd
 0206- Ne şeb-pere var ne kirm-i şeb-tāb
 Ne pertev-i kevkeb ü ne mehtāb
 128a (DT) 0207- Olmuşdı o leyl-i zulmet-efzā
 Şad-leyle-i rüst-e-hîze hıblā

-7-

Âteş-efrūhten-i şāh⁹⁵

- 0208- Sultān-ı diyār-ı âteş-ābād
 Bir âteş-i ser-keş itdi îkād
 0209- Ammā ki ne âteş âteş-i jerf
 Yanınca saķar hizāne-i berf
 0210- Yandıkça o şu'le-zār-ı pür-dūd
 Gül-şen görünürdi nār-ı Nemrūd
 0211- Her cānibi bir cehennem-ābād
 Hırmen hırmen lehīb-i veķķād
 0212- Pervāne olur mı tārik-i nār
E'n-nār-ı müreccaħun velā'l-ār⁹⁶
 200a (S) 0213- Mānende-i ĥazret-i Berāhīm
 Ol nāre vücūdın itdi teslīm
 0214- Âteşde göründi bir kıyāmet
 Şad *berd ü selām⁹⁷* u şad-selāmet
 0215- Der-ħāl tebeddül itdi âteş
 Gül-zāre taħavvül itdi âteş
 0216- Ma'nā-yı cenān tebeyyün itdi
 Bir başķa cihān ta'ayyün itdi
 0217- Ammā ne cihān cihān-ı ma'nā
 Her gūşesi büstān-ı ma'nā
 0218- Enhārı nazır-i Āb-ı ĥayvān
 Eşcārı vücūd-ı Hızra yeksān
 0219- Her bir şeceri şanevber-i Tūr
 Her bir ĥaceri semender-i nūr
 0220- İsterse o pādşāh-ı zī-şān
 Bir sözine şad-Mesīh ķurbān
 0221- Bi'l-cümle nebūd u būda düşmen

⁹⁵ “Şāhın ateşinin parlaması.”⁹⁶ Arapça ibare: “Ateş tercih edilir (istenilen bir şeydir) Utanılan bir şey değildir.”⁹⁷ Enbiya, 21/69 “Ey ateş, İbrahim için soğu ve selametlik ol.”**Turkish Studies**

International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/4 Summer 2008

- 128b (DT)
- 0222- Hakkdan özge vücūda düşmen
Yok nazarı şedīd ü çālāk
- 0223- Güftarı bütün sedīd ü bī-bāk
Ser-pençe-i şatvetinde şemşīr
Parlardı çü berķ-i kırvān-gīr
- 0224- Çeşmin süzerek ‘arūs-ı dil-dār
Müştakına kıldı ‘arz-ı dīdār
- 0225- Gūyā ki meşīyyet-i İllāhī
Bir burca getirdi mihr ü māhı
- 0226- Bir yanda alup vuhūş u hāmūn
Leylāsına vāşıl oldu Mecnūn
- 0227- ‘Aşıkda tamām lerze vū şūr
Dil pūr-alecān şu‘ūr mehcūr
- 0228- Yok aralarında perde-i bāk
Bir pīrehen idi ol da şad-çāk

-8-**Zuhūr-ı vaa der-sūr-gāh⁹⁸**

- 0229- Bir velvele tıtdı şeş-cihātı
Pūr-ulgule kıldı kā‘inātı
- 0230- Berķ urdı şabāh-ı yevm-i tābā
Bir şūret-i ayre girdi dūnyā
- 0231- Feryādla tıtdı deşt ü hāmūn
Gūyā ki zemīne düşdi gerdūn
- 0232- Bir hūkm-i kazā-yı nāb-gāhī
Mātemūnde kıldı sūr-gāhī
- 0233- Yerden göge dek fezā-yı ‘ālem
Yek-pāre ecel tamām-ı mātem
- 0234- Kāşāne arābe-zār-ı husrān
Mey-hāne ‘azāb-gāh-ı ızlān
- 0235- Efgāna müşābih oldu neyler
Zehrābe-i merge döndü meyler

-9-**Zuhūr-ı ayret ü şıfat-ı ū⁹⁹**

- 200b (S)
- 0236- Bir merd-i siyāh zāhir oldu
Kāşāne-i zālām amla tıtdı
- 0237- Ammā ne siyāh şīr-i bī-bāk
Mu‘īni ara arslan-ı çālāk¹⁰⁰

⁹⁸ “Düğün yerinde vakanın başlaması.”

⁹⁹ Başlık: -S; Gayret’in ortaya çıkması ve onun hakkında.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- 0238- Vîrân-geh-i hân mân-ı Behrâm
Lerzân-geh-i dest ü keff-i eytâm
- 0239- Dîdârı mehâbet-i mücessem
Seyf-i ğazabı ecelden aqdem
- 0240- Bir sille uraydı âsmâna
Ecrâmı düşerdi hâk-dâna
- 0241- Görseydi o qahrımânı Rüstem
Zâl'ı eridirdi berq-i mâtem
- 0242- Bir mertebe kibriyâya mâlik
Dirsin ki bütün sivâya mâlik
- 0243- Görmez nazâr-ı kabûle şâyân
Ferzend-i Halîl olursa qurbân
- 0244- İtmiş nice Yûsuf'ı o qahhâr
Zindân u çeh-i belâya dü-çâr
- 0245- Maqbûl-ı cenânı nâ-murâdân
Menfûr-ı deri zamîr-i şâdân
- 0246- Eşk ü ter ü dūd-ı âha mâ'il
Gâhîce dağı günâha mâ'il
- 129a (DT) 0247- Peymâne-i bezmi çeşm-i Ya'kûb
Nüş itdiği hûn-ı zağm-ı Eyyûb
- 0248- Hûn-ı şühedâ şarâb-ı câmı
Kebd-i su'edâ kebâb-ı hâmı
- 0249- Endîşesi mürselü'l-cevâsîs
Her bişesi muhtılu'n-nevâmîs

KAYNAKÇA

ARI,	Ahmet,	<i>Galib Dede'nin Aşk Ateşi</i> ,
Profil Yay., İstanbul 2008,
200 s.
BACHELARD,	Gaston,	<i>Ateşin Psikanalizi</i> (çev. Aytaç
Yiğit), Bağlam Yay., İstanbul
1995, 101 s.
BONNEFOY,	Yves,	<i>Mitolojiler Sözlüğü</i> , (Çev.
Levent Yılmaz), Dost
Kitabevi Yay., Ankara 2000,
605 s.
ÇAPAN,	Pervin,	"Şeyh Gâlib'de Ateş İmajına
Dair", <i>Türk Kültürü
İncelemeleri Dergisi</i> ,
KOCAV İstanbul 2005, S.12,

¹⁰⁰ Beyt: -DT**Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- s.137-166.
- DUMAN, M. Zeki, "Nur Suresinin 35. Ayetini Tefsir ve Te'vili Bağlamında Allah'ın İnsana Dört Hidayeti: Fitrî Din, Akıl, Peygamber ve Kitap," *Usul İslâm Araştırmaları Dergisi*, Sakarya, Sayı 3, yıl: 2005, s. 7-42.
- ERGUN, Saadettin Nüzhet, *Türk Şairleri*, Sühulet Kütüphanesi Yay., İstanbul 1927, 527 s.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan, *Dünya İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi Yay., İstanbul 1993, 575 s.
- İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1988, s. 1749.
- İsmail Ankaravî Dede, *Minhacu'l-fukara*, http://www.semazen.net/show_text_main.php?id=1108&menuid=127 (Son erişim tarihi: 12.10.2008)
- KARAKOÇ, Sezai, *Gün Doğmadan*, Diriliş Yay., İstanbul 2004, 682 s.
- KARLIĞA, H. Bekir, "anâsır-ı erbaa maddesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, c. 3, s. 150-151.
- KÂŞÂNÎ, Abdurrezzak, *Tasavvuf Sözlüğü*, İz Yayıncılık, İstanbul 2004, 639 s.
- Kur'ân-ı Kerim Meali <http://www.diyantevakfi.org.tr/reklam/meal/Saffat.htm>
- KOÇİN, Abdulhakim, "Divan Şiirinde Şairlerin Aşka Yaklaşımları", *Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Ekim 2003, C. 11, No: 2, s. 409-410.
- Külliyât-ı Dîvân-ı Avnî*, S. Süleymaniye Ktp. 4356.
- MANDEL, Henning, *Ateşin Gizi*, Çev. Murat Özsoy, Yerdeniz Yay., İstanbul 2004, 150 s.
- Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Katı*, hzl.: Mürsel

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

-
- ONAY, Ahmet Talat, Öztürk, Derya Örs, Ankara 2000, 1196 s.
Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, hzl.: Cemal Kurnaz, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1992, 500 s.
- ÖGEL, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, T.T.K. Yay., Ankara 1995, 644 s.
- PALA, İskender, *Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1995, 554 s.
- Sadreddin Konevî, *En-Nusûs fî tahkîki Tavri'l-mahsûs* (Vahdet-i Vücûd ve Esasları), hzl.: Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul 2008, 112 s.
- SOLMAZ, Süleyman, *Erzurumlu İbrahim Hakkı Divanı'nda Aşk*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1986, 173 s.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ; *Eski Türk Edebiyatı Tarihi* (Üniversiteler İçin), Dergah KARTAL, Ahmet, Yay., İstanbul 2004, 536 s.
- Şeyh Gâlib, *Hüsn ü Aşk*, Hzl.: Muhammet Nur Doğan, Ötüken Yay., İstanbul 2002, 420 s.
- Şeyh Gâlib Dîvanı*, Hzl.: Dr. Muhsin Kalkışım, Akçağ Yay., Ankara 1994, 461 s.
- TANYU, Hikmet, "ateş maddesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, c. 4, s. 53.
- TURAN, Lokman, "Yenişehirli Avnî Beyin Mir'at-i Cünûn'u", *Turkish Studies*, V. 3/2 Spring, 2008, s. 681-736.
Yenişehirli Avnî Bey Divanı'nın Tahlili (Tenkitli Metin), *Encümen-i Şu'arâ ve Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatına Geçiş*
-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

UHİRİ,	Ahmet,	(Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 1998, 1103 s.
ÜSTÜNER,	Kaplan,	<i>Ateşin Kültür Tarihi</i> , Dost Yay., Ankara 2003, 142 s.
		<i>Divan Şiirinde Tasavvuf</i> (14. ve 15. yy. Divanlarına Göre), Birleşik Yay., Ankara 2007, 482 s.

www.sozluk.sourtimes.org/show.asp?t=empedokles” (Son Erişim Tarihi: 17.08.2008).

www.tr.wikipedia.org/wiki/Prometheus". (Son Erişim Tarihi: 17.08.2008).

www.wikipedia.org/wiki/Ahura_mazda” (Son Erişim Tarihi: 17.08.2008).

www.wikipedia.org/wiki/Hestia” (Son Erişim Tarihi: 17.08.2008).

www.wikipedia.org/wiki/Zerd%C3%BC%C5%9F” (Son Erişim Tarihi: 17.08.2008).

www.wikipedia.org/wiki/Hephaistos

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*